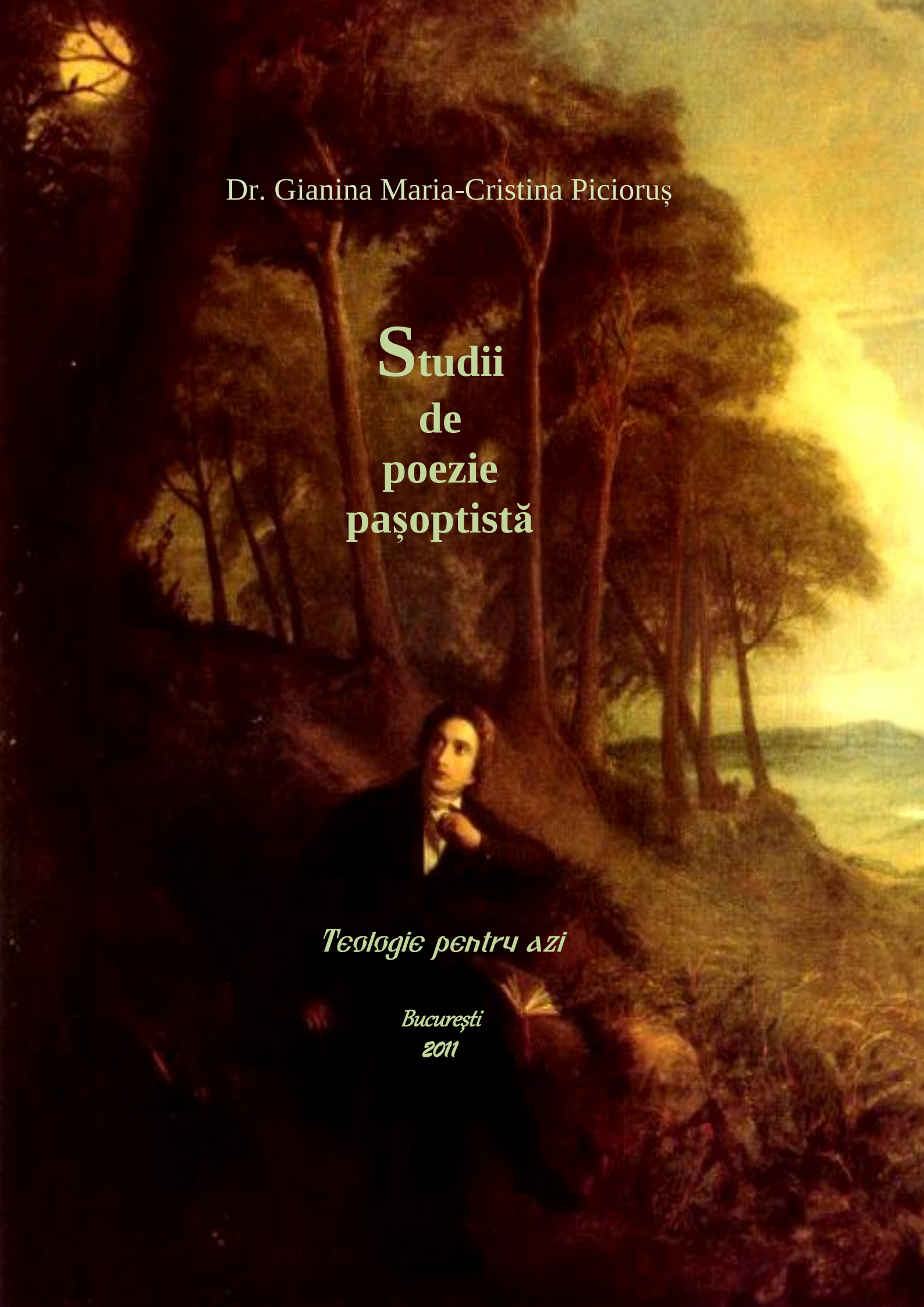

Dr. Gianina Maria-Cristina Picioruș

**Studii
de
poezie
pașoptistă**

Teologie pentru azi

*București
2011*

Dr. Gianina Maria-Cristina Picioruș

*Studii
de
poezie pașoptistă*

Teologie pentru azi

București
2011

Anatolida sau răsăritul lumii

Anatolida sau Omul și forțele este un poem de proporții, primul pe tema cosmogenezei din literatura română – înaintea, deci, a lui Eminescu.

Autorul, Ion Heliade-Rădulescu, s-a lăsat sedus de anvergura subiectului și a unor compoziții prestigioase ale marii poezii europene, *inspiratorii* săi numindu-se Dante¹ (cu care se și compara, ca *destin*, la un moment dat – probabil că personalitatea acestuia l-a copleșit și l-a obsedat), Milton², Byron³ sau Hugo⁴.

Ultimii doi, alături de Goethe⁵, au revigorat tema *conștiinței*, mai bine zis a *luptei din conștiință*, între *spiritul de revoltă* și *sentimentul/ acceptarea vinovăției*, propulsând-o prin intermediul unor personaje care au reținut atenția și au fascinat *publicul* prin *robustețe*.

Modelul, *arhetipul* insurgentului care nu-și acceptă vina era *Satan* (John Milton, *Paradise Lost*⁶) sau *Cain* (Byron, *Cain* – deși Heliade⁷ nu îl traduce⁸) – mai puțin *Hyperion* (John Keats⁹).

¹ „Dante, de pildă, este un poet redescoperit și ridicat pe culmile admirației de scriitorii epocii romantice, de cei aparținând celui de al doilea val romantic, pentru a fi mai exacți, cel al generației lui Lamartine. [...] Aproximativ nu există poet romantic în acea epocă căruia să nu resune ecouri ale lecturilor dantești, la Vigny, Hugo, Lamartine însuși, Quinet, Sante-Beuve ș. a. Sau să nu fi încercat traduceri ale *Divinei comedii*”, pe care Heliade va începe și el să o traducă în proză, „în 1847, în paginile *Curierului de ambe sexe*”, cf. Mircea Anghelescu, *Echilibrul între Antiteze. Heliade – o biografie*, Ed. Univers enciclopedic, București, 2001, p. 87.

A se vedea și traducerea *Divinei Comedii* de George Pruteanu: <http://www.pruteanu.ro/0rapid/03dante/dante.htm>.

² A se vedea: http://ro.wikipedia.org/wiki/John_Milton.

³ Idem: http://ro.wikipedia.org/wiki/George_Gordon_Byron.

⁴ Idem: http://ro.wikipedia.org/wiki/Victor_Hugo.

⁵ Idem: http://ro.wikipedia.org/wiki/Johann_Wolfgang_von_Goethe.

⁶ Idem: <http://www.archive.org/details/JohnMilton-ParadiseLost>.

⁷ Idem: http://ro.wikisource.org/wiki/Ion_Heliade_R%C4%83dulescu.

⁸ „Între numeroasele traduceri din Byron, efectuate de Heliade, nu figurează *Cain*”, cf. Paul Cornea, *Oamenii începutului de drum. Studii și cerceări asupra epocii pașoptiste*, Ed. Cartea Românească, București, 1974, p. 187.

„Pentru autorul *Anatolidei*, ce dintâi formă primitivă a împilării o reprezintă Cain, iar în istoria veche Faraon este *personificația biblică a tuturor despoților, a tuturor privilegiatilor* (Heliade, *Biblicele*).

Paradigma tiranului nu este, în concepția lui, o categorie dispărută, ci își extinde umbra asupra umanității obediente, timide, *care își murmur acoperit revolta*. [...] *Caini și Nemrozi* [...] *totdeauna există*, ca și cutezanța frondei”, cf. Elvira Sorohan, *Ipostaze ale revoltei la Heliade Rădulescu și Eminescu*, Ed. Minerva, București, 1982, p. 169-170.

⁹ A se vedea: http://ro.wikipedia.org/wiki/John_Keats.

Anatolida lui Heliade începe cu crearea lumii și căderea demonilor și se și termină cu episodul *primei crime/ primului fratricid* din istoria omenirii.

Tema este fundamental *romantică*, recursul la situații arhetipale fiind ori un pretext pentru repunerea în discuție a *libertății* și *vinovăției* ori un context care îi oferă și mai multă justificare și greutate.

Din această perspectivă, Camus¹⁰ și Sartre¹¹ (între alții) nu fac decât să *prelungescă* disputele...

Heliade ar fi avut nevoie de puțin mai mult talent poetic, pentru un asemenea subiect, pe potrivă aspirațiilor și a pretențiilor sale. Rămâne însă de apreciat temeritatea întreprinderii lui.

Autorul e însă un spirit *macedonskian* – aceasta nu reprezintă decât o altă formulare a faptului că Macedonki îi preia *umorile* și *dispozițiile*, deopotrivă cu extravaganta *pretențiilor literare*...

Poemul lui se caracterizează prin ceea ce Eminescu va denunța mai târziu în opera lui Heliade: amestec de *teologie* și *sofisme*.

Heliade nu e nici primul nici ultimul dintr-o serie de cărturari/ intelectuali români care au încercat să *recondiționeze/ reinventeze* limba română.

Unii au făcut-o cu mai mult *simț* al limbii, *responsabilitate* și *talent* și au reușit să aducă anumite *restructurări* lingvistice, stilistice și sintactice (sau cel puțin să impună o *viziune* asupra *mobilității* lexicosemantice a vocabularului), alții *au exagerat păgubos* (în primul rând în dauna lor înșiși), precum *latinizanții* de la Școala Ardeleană și Heliade care încearcă să *italienizeze* limba română, ajungând la experimente rizibile, care sunt citite și citate pentru *stranietatea* rezonanței și *contrastul* cu normalitatea, pe care îl subliniază.

Anatolida nu este dintre poemele în care Heliade *preface* limba română până la a *inventa* un dialect, dar denotă această tendință – *ingrată* pentru noi – a autorului, care va deveni cu timpul tot mai pronunțată.

Finalitatea acestei *operații estetice* (pretins estetice) asupra limbii române era, în mod evident, aceea de a-i acorda poeziei/ versificației sale titlul *excelenței* – pretenție pentru care, și în zilele noastre, sunt destui

¹⁰ Idem: http://ro.wikipedia.org/wiki/Albert_Camus.

¹¹ Idem: http://ro.wikipedia.org/wiki/Jean-Paul_Sartre.

intelectuali (nu neapărat *poeti*) dispuși în permanență să divagheze *neologic* și *expresiv* până la polii vocabularului pentru a-și demonstra...*autoritatea reflecției* pe care nu o au și nu au avut-o niciodată.

Sunt *Don Juanii stilistici* ai *teologo-filosofiei* contemporane, care *fâstăcesc* limba română și mințile *crude* și care sunt în stare să creadă că *ideile* și *gândirea* stau în fraze *tensionate* *neologic* și *bombardate* cu pensula lui Picasso...

Insolitul situației din plan lingvistic se *reproduce* și la capitolul *teologie*.

Heliade amestecă elementele de *tradiție ortodoxă* cu *influențe literare* din Milton și Byron, cu precădere, și cu *ingrediente fanteziste proprii*.

Așadar:

I. Empireul și Tohu-Bohu

*Înalt, mai sus de ceruri, la locul nemuririi,
În sfânta atmosferă luminii celei vii,
De unde-emană viața, și râul fericirii
Adapă, răcorește cereștile câmpii,*

*Și spiritul agapei burează ambrozie
Și-nmărgărită câmpii eternei beatituți,
Spre-a crește-haritatea, angelica tărie
Din care purced pacea, **divinele virtuți;***

*Pe muntele de aur, în stânci de adamante,
Cu pulbere de stele, verzit de imortali,
Umbrit de cedri-eterii, florat de amarante
Și unde se dezvoltă virtuțile floral;*

*Acolo unde-adie zefirul de clemență
Prin **arborii științei** ce „**Domnul! Domn!**” șoptesc
În quietutea naltă d-amor, de inocență,
La **râuri de viață** ce „**Domn!**” iar murmuiesc;*

*Pe culmea astui munte, sub **tinda-onnipotenței**,
Înconjurat de angeli, puteri de serafimi,*

*Acolo este tronul divinei providenței,
Pe **mii de miriade de repezi cherubimi.***

*Cerească armonie organe mii răsună;
Poezii-eterinității, serafi întraripați,
Sub degete d-aururi vii arpele înstrună,
Răpiți în adorare, de Domnul însuflați.*

***Ființe de simțire, cu totul de vedere,**
Contemplă în mirare p-eterul Iehova,
În marele panhymniu, în sfânta preveghere
Întreg nemărginitul răsună: „Osana!”*

*P-același tron, d-a dreapta, născut în preștiință
În sân-eterinității, de angeli nevăzut,
Etern era și Fiul, cu Pater d-o ființă,
Ca dânsul fără margini și fără început.*

*Când pater al puterii, voind să-l glorifice
Ca un moștean al gloriei, ca Verb și creator,
Puteri, virtuți într-însul să se identifice
Și-ntr-însul să cunoască p-al lor începător,*

*Cerești, eterii trombe în spațiuri răsună,
Puteri, tării de angeli svol repezi, lin se pun;
În juru-Omnipotenței miniștrii toți s-adună,
Atenți în tot amorul, ascultă, se supun,*

*Văd toți pe Fiul gloriei l-a Patrelui său dreaptă
Și cunoscut se face Cuvântul peste tot;
La vocea-i mundiferă creația așteaptă
Și laudă, mărire din arpele lor scot.*

*Și spirite, și geniuri, și minți ce nasc știință
Se-ntrec să se închine la **Marele Cuvânt,**
Prin el să se-ntregească în toată-a lor ființă
Și-ntr-însele să cheme al lui coborământ.*

*O nouă sărbătoare în ceruri se serbează;
Trag toți cu-ardoare sfântă, aduc carul cel viu
Ce splende de lumină și de științi **derază.**
Pe dânsul se așează Divinul Verb și Fiu,*

A lui de **flăcări roate iau drumu-ntraripate;**
Sunt **cherubimi prea repezi ce-n mii de ochi lucesc;**

Orele-eternității la dânsul înhămate,
D-apocalipse duse, spre secolii propășesc;

De **angeli miriade** preced și îl urmează,
Și carul naintării propasă ne-ncetat,
Din iute în mai iute, și-n calea-i însemnează
Al lumii plan simbolic, d-atunci predestinat.

Tăria înconjoară în sfântă armonie
Și cerurile toate de glorie se-mplinesc;
Dreptatea, adevărul, știința, bucuria
Răsar într-a lui urmă și cresc și se-nmulțesc.

Iar spiritele-ntr-însul, prin tragerea centrală,
Celebră imeneul, arzând ca mii de sori,
Ființe mii într-una în **nuntă-universală,**
O flacără din flăcări, volvoare din volvori.

Al păcii spirit e una cu-al dragostei, blândeții,
Al dragostei ș-al păcii într-una se unesc
Cu al inteligenței ș-al naltei frumuseții,
Și **toate iar în Domnul și cresc, și viețuiesc.**

Tot este viu în ceruri și totul e viață,
Ș-o sfântă armonie ș-o unitate fac;
Un plan e tras d-atuncea, și totul ne învață
Că sufletele noastre tot astfel se înfac.

Tot astfel se mărită, tot astfel se-mpreună,
Așa purced și astfel solia-și împlinesc;
Așa-ntr-a lor agape ca flăcări se adună
Și tot așa ca raze la centru se unesc.

Astfel Fiul Puterii în glorie naintează
Din margine la alta, în drum triumfător;
Iuțimea naintării prin șoapte cuvântează
Și vine iar de șade pe tron imperator.

[***]

*Se umple tot de glorie, de laudă, mărire,
Un singur cap arhangel rămâne nemișcat;
Distat în deitate, putere, fericire,
Iar ca ministru-al cerului, el singur protostat.*

*Onori și nemurire, tărie, libertate
Avea în cele nalte, de tot se bucura;
Ci cum văzu Cuvântul, a lui divinitate,
Îl dezvoltă în sineși, și greu îl apăsa.*

*Sta mut marele-arhangel, cu degetul la gură,
Sta neclintit la postu-i și buzele-și mușca,
Fierbea trufia-ntr-însul, fierbea friguri de ură,
D-a tâmpelor bătaie ochi, față se roșea.*

*Oribilă durere de frunte îl cuprinde
Și fruntea i se umflă, nu-l mai încape loc;
În cugetu-i prin ură concepe și s-aprinde,
Turbează apostatul, o spumă e, un foc.*

*Plesnește al lui creștet. Născu păcătuirea;
Frumoasă și ridentă îi svoală împrejur,
Arhangelul răsuflă, resaltă-n el simțirea,
Se-ncântă d-a sa filie întâiul duh sperjur.*

*Se înamoră; ea îl răpește,
Și mii de angeli o numesc sor',
La toți ea râde, ascuns fior
Pe toți petrece. La toți clipește,*

*Pe toți provoacă, la toți se-ntinde,
Cu toți e dulce, ochii-i vorbesc;
Și cap, și inimi la toți aprinde,
Ard de plăcere, tremur, doresc.*

*Ce mare și teribilă la angeli încercare!
Pe cine frumusețea-i nu l-ar fi tulburat?
O filie d-arhangel, născută-n cugetare,
O femine în spirit! Frumosul încarnat!*

*Răpindă, grațioasă, plăpândă,-amăgitoare,
Și umede și rumeni dulci **buzi de Lucifer,**
O față de speranță și mâini prea dătătoare,
Un viitor ferice frumoșii-i ochi ofer.*

*A sexului ei grații inspiră voluptatea
 Și farmec peste farmec în corpul-i aerin;
 Mișcarea ei seduce ca însăși libertatea
 Și-n fața ei străluce ca fulger în senin.*

*Cochetă fără margini, cerească **curtezană**,
 Încatena voința, pe toți îi captiva,
 Și toți în ea văzură de cer o suverană;
 Spre-a-i merita favoarea a-mpărăți dorea.*

***La toți le vine-n minte a-și pune rezidența**
Mai sus de tronul păcii ș-a se-ndumnezei,
 A-și însuși, a smulge pe seamă-și providența
 Și sceptrul preatăriei spurcat a mâinii.*

*În spiritul tiranidei strigară: Libertate!
 O mască-amăgitoare infamei tiranii,
 Iar boltele eterii răsună: Strâmbătate!
 Din margine la alta trosnesc din temelii.*

*A reușit **cocheta**; dar țipă,-ngălbenește,
 L-al său părinte-aleargă, și ochii îi sclipesc,
 Și tremură la sânul-i, de el strâns se lipește,
 La piept și el o strânge, și-ntr-una se unesc.*

*Bubuie cerul, se scoală Împăratul;
 Duduie eterul, că pasă urgia;
 Fulgere, vâlvoare în spațiu șerpuiesc;
 Focul se-ntinde, curăță păcatul.*

*Marea-exploziune arrestă-eternitatea;
 Saltă firmamentul și sorii se spăimântă,
Cugetul de crimă pe unde se-ntinde
Tot desfigurează, ca trăsnet încinde;*

*Foc negru și roșu lumina se preface,
 Plumb e ușurința și cerul se desface;
 Cad rebelii-n spațiu și vâjâie căzând,
 Haos, abis mare-i așteaptă căscând.*

*Pică și se schimbă pe cât trec din cer
 Capete de angeli, de demoni picioare,
 Aripă cerească una se mai vede,
 Alta infernală la vale-n negrește,*

*Monstru la alți capul în abis precede
Tălpile, lumină în cer mai lucește.
Neagră, fumegândă acum sunt volvoare,
Nume, suvenire din ceruri le pier.*

*Se-nchide empireul. Ca fulgerul străluce
Un gladiu de flăcări ce ține Mihael,
Ce miriade d-angeli comandă și conduce,
Și pacea le anunță prea blândul Gabriel.*

*“Cu tremur și teroare să stăm pe loc, cu frică,
La toți atențiune! Căzutul e Satan!”
Satan! răsună cerul, Satan! se nalță, pică
Satan! din sferă-n sferă, și-n haos urlă — AN!!!*

*Cu mult este mai mare căderea spirituală,
Și nu pot fi cuvinte a se asemana
Cu oricare cădere ce e materială,
E mică-asemănare concret a se-arăta.*

*Când aste întunerici de lumi nenumărate,
Nestrămutate astre și sateliți, planeți
Ce-și țin ale lor giruri prin căi preînseminate,
Sori, centre parțiale, spăimântători comeți,*

*Când toate s-ar exmulge din marea concentrare,
Ieșind din a lor axe, și nu s-ar mai ținea,
S-ar precipita-n spațiu spre-eterna lor pierzare
Și una peste alta zdrobindu-se-ar cădea.*

*Ast uiet ce ar face totala-anomalie,
Amestecul, ciocnirea, zgomult material,
În ceartă elementele, cutremur în tărie,
N-ar face-atâta uiet ca-ast zvon spiritual.*

*Ca soarele de mare, mai mare între stele
Și stinși d-a lor lumină ca Urius, Titan,
Așa cad legioane de spirite rebele,
Moloh, Baal, Asmode, Dagon, Rimnon, Satan.*

*Cad repezi nouă zile; căderea se-ndesează,
Din regiune-ntr-alta mai repezi vâjâiesc,
Se-ntoarce fiecare spre ceruri, să mai vază,
Și trăsnete-nmulțite din urmă îi ajung.*

*Cad unul peste altul, ruine spirituale,
 Și se resping teribil, în spațiu se-ntind;
Minți, spirite stupide, perverse și fatale,
 Ca flăcări în vortici tot haosul aprind.*

*Și cad căzând ca mintea, s-afundă în turmente,
 Vârteje ascuțite, și tot se ascuțesc,
 Și șuieră vâlvoarea ca lupta-n elemente,
Și negri, cât s-afundă, cu-atâta se negresc.*

*Plesnește universul, abisul se despică,
 Tartarul se deschide; de foc un ocean
 Se-ntinde fără margini, și demonii tot pică,
 Cei mari tot mai înainte, din toți mai greu – Satan.*

*Acesta, ca alt soare, și încă și mai mare
 Și repede ca mintea, cu uiet ajungând,
 În Tartar urlând cade, s-afundă ca-ntr-o mare,
 Cât universu-n spațiu deschide volborând.*

*Se varsă, stropesc flăcări, ca insola răsare,
 Lăut în focul gheenei, ca-n jurământ fatal,
 Uimit scutură capul, se-neacă de turbare
 Și grință la cer dinții teribil, infernal.*

*Cu-același zgomult cade și Belzebuth, Astaroh,
 Talmuth, Hamos, Asmode, Dagon, Mamuth, Baal,
 Astoret, Isis, Orus, Moloh, Balmol, Briaroh,
 Brihmutter, Gorgon, Bulhah, Rimnon și Belial.*

*Tartarul zbiară, grință și tremură-n turbare,
 Și țipete teribili răștipă, bubuiesc;
 Lung urlă și rășurlă vendictă, răzbunare,
Blestemă providența, la ceruri greu hulesc.*

*Ca unde-ntărâtate când stă o vijelie,
 Dezmăsurate unde când grele cad, plesnesc,
 Așa munții de flăcări, dup-astă-anomalie,
 În flis plesnesc, se nalță, iar cad și iar plesnesc.*

*S-alină-apoi tumultul și nu mai e vedere,
 Profund, mare-ntuneric în mijlocul de foc,
 Vârteje de fum negru rotează în tăcere;
 Zdrobiți abia demonii se-ntorc, își cată loc.*

*Și ce loc să-și mai afle? în locul de durere,
În locul din afară și unde nu ajung
Nici pace, nici repaos, nici semne de tăcere:
Exotic întuneric ș-eternul suspin lung?*

*Când s-ar lua unime în loc de măsurare
O rază de la soare și până la pământ,
D-aci până la ceruri e mare depărtare!
Unimi d-astă măsură nenumărate sunt.*

*Sau cât este din centrul al centrelor tăriei
Și până peste polul și cel mai depărtat,
De șapte ori atâta Principiul fericirii
A-mpins răul din ceruri damnării rezervat.*

*Aci, stătuți demonii de lungă lor cădere,
De trăsnetele juste pătrunși și sfâșiați,
Încep să mișuiască în vasta încăpere,
Într-un **noroi de flăcări** de tot desfigurați.*

*Jurați d-atunci la rele, l-a cerului urgie,
D-atunci asupra lumii inventă și trimiți
Invidia, impostura, infama calomnie
Și morburile toate, păcatul înmulțit,*

***Corupțiunea toantă, trufia-mpilătoare,**
Codarda-ipocrizie, parodiat amor,
Teribila minciune și moartea destructoare,
Discordii paricide, răzbel ucizător.*

***Orice flagel al lumii și orice sacrilege**
Și guerrele civile aicea se încep;
D-aicea screme iadul și domnii far'de lege,
Popoarele rebele aicea se concep.*

Titlul însuși, *Empireul și Tohu-Bohu*, vorbește de la sine despre sintezele pe care le face Heliade.

Cereștile câmpii reprezintă o sintagmă calchiată după *plains of Heaven*, din *Paradise Lost* al lui Milton. (Alecsandri folosește și el, în *Dan, căpitan de plai*, expresia *cereștile abisuri* : *O țință de lumină prin umbră viu înoată. / Ea crește, se înalță pe zare ca o roată / Și umple de văpaie cereștile abisuri*).

Râul fericirii face referire la râul care curgea din Eden, „care uda raiul” (Fac. 2, 10).

Apelul la metalele prețioase (*muntele de aur, în stânci de adamante, /.../ florat de amarante*) este tot de inspirație biblică, din *vedeniile* Sfinților Proroci sau din *Apocalipsa*.

Referirile la clima blândă a Raiului (*unde-adie zefîrul cu clementă*) sunt o preluare a unei concepții transmise pe filon tradițional.

Cazaniile românești vechi, precum cea a lui Varlaam, conțin această precizare: „Așea și Raiul iaste zidit de Dumnedzău sus la răsărit, pre munți înalți și frumoși, *unde-s vânturi vesele, nice foarte calde, nice foarte reci* (s. n.), și văzduh luminat”¹².

Arburii științei fac trimitere la „pomul cunoștinței binelui și răului” (Fac. 2, 17) și la ceilalți pomi din Rai.

De remarcat este faptul că pomii și râurile *șoptesc* și *murmură* numele Domnului, că – adică – glasul naturii este *liturghisitor* și *pedagog*.

Autorul tinde să asume o semnificație mai înaltă, alegorică, pomilor și râurilor din Rai, pentru că pomii sunt ai *științei*, iar râurile sunt *râuri de viață*.

Puțin mai târziu, poezia lui Eminescu va fi plină de *șoapte de frunze, freamăt de codru* și *murmur de izvoare*.

Tronul lui Dumnezeu, al *divinei providenței* (Milton: *Eternal Providence*) așezat pe *mii de miriade de răpezi cherubimi*, este o imagine tradițională, de la Dan. 7, 10: „mii de mii Îi slujeau și miriade de miriade stăteau înaintea Lui”.

Bineînțeles că Heliade nu se poate *abține* să nu-i numească pe heruvimi *poetii-eterinității* – să stabilească, adică, încă o dată, o paralelă între *poeti* și *îngeri*.

Dumnezeu este numit *eternul Iehova*, după *Vechiul Testament*.

Heliade are o predilecție pentru numele *Iehova* mai mult decât pentru *Dumnezeu*.

De aceea am presupus că, atunci când Eminescu spune *Eu nu cred nici în Iehova*, s-ar putea să se refere la *imaginea asupra lui Dumnezeu* pe care încerca să o impună Heliade în scrierile lui. E în continuare un subiect de reflecție...

¹² Varlaam, *Cazania* (1643), ediție îngrijită de J. Byck, Ed. Academiei RSR, București, 1966, p. 302-303.

În exprimările teologic-neclare ale acestuia, faptul că *tronul divinei providenței* se află sub *tinda-omnipotenței* nu cred că vrea să exprime totuși o teorie subordinaționistă, pentru că, puțin mai departe spune destul de limpede: *Etern era și Fiul, cu Pater d-o ființă, / Ca dânsul fără margini și fără început.*

Creația vine *întru ființă* la porunca lui Dumnezeu, sau, în *limba heliadescă: la vocea mundiferă* a Cuvântului, a Verbului creator.

Îngerii sunt *spirite, și geniuri, și minți ce nasc știință*, care se închină la *Marele Cuvânt.*

Carul cel viu al lui Dumnezeu, care *de științi derază* (cu un termen vechi, folosit adesea de Dosoftei, dar și de Miron Costin, în niște versuri inserate la sfârșitul *Psaltirii în versuri* a lui Dosoftei, tipărită în 1673: *Neamul Țărâi Moldovii de unde dăradză? / Din țara Italiei, tot omul să creadză...*¹³) și pe care *se așează Divinul Verb și Fiu*, face referire la Ps. 103, 4: „Cel ce umbli peste aripile vânturilor [duhurilor]”.

Este ceea ce Dosoftei numește, poetizând: *Caii Îț[i] sunt iuți ca vântul, / De mărg unde Ți-i cuvântul / Și ca gândul mărg de tare / Îngerii Tăi cei călare.*

Despre *car* vorbește și Antim Ivireanul că sunt heruvimii și duhurile cerești/ îngerii, trimițând la alt verset cu sens similar, de la Ps. 17, 12: „Și S-a suit pe heruvimi și a zburat; zburat-a pe aripile vântului [*vânt și duh* au etimologie comună]”¹⁴.

A lui [carului] de flăcări roate iau drumu-ntraripate; / Sunt cherubimi prearăpezi ce-n mii de ochi lucesc: versurile sunt inspirate din Iez. 10, 9-12:

„Căutând eu atunci, am văzut lângă heruvimi patru roți, câte o roată lângă fiecare heruvim; roțile acestea erau la vedere ca și crisolitul. [...]

Tot trupul heruvimilor, spatele lor, mâinile lor și aripile lor erau pline de ochi; asemenea și roțile, toate cele patru roți de jur împrejur”.

Existența ființelor spirituale, a sfinților îngeri, împreună cu Dumnezeu, este numită: *nuntă-universală.*

¹³ Dosoftei, *Opere*, 1, *Versuri*, ediție critic de N. A. Ursu, studiu introductiv de Al. Andriescu, Ed. Minerva, București, 1978, p. 336.

¹⁴ Antim Ivireanul, *Opere*, ediție de Gabriel Ștrempel, Ed. Minerva, București, 1972, p. 105-106.

Și toate iar în Domnul și cresc și viețuiesc face aluzie la Fapt. 17, 28: „în El trăim și ne mișcăm și suntem”.

Strofa în întregime poate fi o *poetizare* a profeției mesianice de la Is. 11, 2, prin care Heliade afirmă că Duhul lui Hristos, al lui Dumnezeu-Cuvântul, se află în îngerii Săi și datorită acestui fapt domnește *armonia* în toată lumea spirituală.

Cea de-a doua parte a fragmentului poetic citat încearcă să descrie *căderea* unei părți din numărul îngerilor și este, în bună măsură, mai *fantezistă*.

Heliade afirmă că motivul căderii a fost *invidia* unuia dintre arhangheli față de Dumnezeu-Cuvântul.

Afirmația aceasta apare în *Cronograful* Sfântului Dimitrie al Rostovului (pe care l-a deținut în manuscris și Eminescu):

„Iar pricina mândriei celei îngerești, unii teologi o zic că este de acest fel: ca și cum, adică Domnul Dumnezeu ar fi descoperit Îngerilor taina întrupării Cuvântului, prin care avea a se împreuna Dumnezeirea cu omenirea, în Fața [persoana] lui Hristos, Căruia toată zidirea îngerească este datoare a I se închina.

Deci unul din cei mai mari îngeri, care se chema *de lumină purtător* [Lucifer, Luceafăr], văzându-și înălțimea și slava firii sale celei îngerești, și socotind și simplitatea ce va să fie a firii omenești celei de țărână, s-a mândrit și s-a gândit să nu se închine lui Dumnezeu-Cuvântul, Cel ce avea să Se întrupeze, și zicea întru sine: *La cer mă voi sui și voi fi asemenea Celui Prea Înalt*.

Iar această socoteală a îngerilor de descoperirea tainei întrupării Cuvântului, acei teologi o numesc [o deduc] din scriptura aceasta: Sfântul Apostol Pavel în trimerile evreilor [Epistola către evrei] în capitolul 1 scrie: *Iar când iarăși aduce pe Cel Întâi Născut în lume, zice: „Să se închine Lui toți îngerii lui Dumnezeu”* (Evrei, 1, 7).

Această zicere iarăși semuind-o [raportând-o la începuturile lumii, pentru că Apostolul zice: *iarăși*], aduc dovadă cum că de două ori Fiul lui Dumnezeu S-a adus în lume: întâi, prin descoperirea îngerilor [către îngeri] de întruparea Aceluia, Care au fost la începutul zidirii îngerilor; iar a doua, prin singura [însăși] întrupare[a].

Deci în amândouă acele aduceri s-a poruncit îngerilor ca să I se închine Lui. [...]

Ci de vreme ce cei mai vechi, de aceia n-au scris, deci nici noi nu o întărim [nu o susținem ca adevărată]”¹⁵.

În unele *legende apocrife* (*Viața lui Adam și a Evei*) se afirmă altceva – ceea ce susține însă și *Coranul* – și anume că Satana *a căzut din cer* pentru că *a refuzat* să se închine lui Adam, ceea ce *Palia istorică*¹⁶ dezmințe, în paragrafele sale inițiale, conținând comentariul la zilele Genezei, reprodus după *Hexaameronul* Sfântului Epifanie de Salamina.

Heliade imaginează însă, mai departe, un tablou alegoric al modului în care s-a născut păcatul, materializând *dramatic* gândul și transformând *fapta* spirituală/ mentală într-o *scenă concretă*.

Astfel, din creștetul său, arhanghelul răzvrătit *născu păcătuirea* sub forma unei *femine în spirit* cu *dulci buzi de Lucifer*: o fiică a *apostatului*. Aceasta atrage în cădere și alți îngeri, care se *îndrăgostesc* de ea.

Este o *mitologie* care i-a fost sugerată de Milton (în același *Paradise Lost*)¹⁷, care pleacă doar de la tradiția iudeo-creștină și care introduce problema *sexualității* ca *atracție spre păcat* înainte de crearea și de prelestul oamenilor și într-un context *pur spiritual* – ceea ce nu are foarte mult sens, însă poate fi considerată și o *pură alegorie*.

Altfel, întâiul profil feminin, *arhetipul* feminității este o încarnare a *tentației/ ispitei*, ceea ce reprezintă o

¹⁵ *Hronograf*, [scris de Sfântul Dimitrie al Rostovului] Ed. Pelerinul Român, Oradea, 1992, p. 10-11.

¹⁶ Cartea se poate downloada din locația:

<http://www.teologiepentruazi.ro/2010/05/09/alexandra-%C8%99i-mihai-moraru-palia-istorica/>.

¹⁷ La Milton, *Sin* (Păcatul) este fiul lui Satan:

*Out of thy head I sprung; amazement seise'd
All th'Host of Heav'n; back they recoild afraid
At first, and call'd me SIN, and for a Sign,
Portentous held me; but familiar grown,
I pleas'd, and with attractive graces won
The most averse, thee chiefly, who full oft
Thy self in me thy perfect image viewing
Becam'st enamour'd, and such joy thou took'st
With me in secret, that my womb conceiv'd
A groing burden., etc.*

alunecare deopotrivă în *erezie* și în *misoginism* a lui Heliade.

Poetul menționează că *La toți [demonii] le vine-n minte a-și pune rezidența / Mai sus de tronul păcii ș-a se-ndumnezei*, dar *Scriptura* îl indică numai pe Lucifer a fi autorul acestui gând, ceilalți devenind *complici*:

„Cum ai căzut tu din ceruri, stea strălucitoare, fecior al dimineții! Cum ai fost aruncat la pământ, tu, biruitor de neamuri!

Tu care ziceai în cugetul tău: *Ridica-mă-voi în ceruri și mai presus de stelele Dumnezeului celui puternic voi așeza jilțul meu!* [...] *Sui-mă-voi deasupra norilor și asemenea cu Cel Preaînalt voi fi.*

Și acum tu te pogori în iad, în cele mai de jos ale adâncului!” (Is. 14, 12-15).

Heliade, spre deosebire de Milton și de Byron, nu e dispus să-i atribuie *revoltatului*, adică lui Satan, vreun discurs *filosofic* în care acesta să facă *apologia libertății* din optica insurgentului.

Dimpotrivă, în gura demonilor, *libertatea* devine o politică perfidă sau/ și o parodie jalnică, cu declamații cațavenciene:

În spiritul tiranidii strigară [demonii]: „Libertate!” / O mască-amăgitoare infamei tiranii.

Mai mult decât atât, departe de-a fi *îngeri de geniu* (Eminescu, *Cezara*), pentru Heliade sunt *minți, spirite stupide, perverse și fatale*, ceea ce urmează calea cugetării ortodoxe tradiționale.

Ei nu țin *dizertații* despre *libertate* și nu sunt în stare decât să denigreze: *Blestemă providența, la ceruri greu hulesc.*

Heliade nu manifestă nici tentațiile *origeniste* ale lui Victor Hugo (care lua în considerare, în câteva poeme, pocăința și *apocatastaza/ restaurarea* lui Satan), nici accentele de *revoltă* ale lui Byron¹⁸ sau Goethe.

¹⁸ A se vedea și Ileana Verzea, *Byron și byronismul în literatura română*, Ed. Univers, București, 1977, p. 119, 121:

„Heliade Rădulescu, pentru care traducerea constituia în primul rând o școală morală și formativă, a fost prea puțin permeabil la influența byronismului în operă, deși, la un moment dat, intenționa să includă în *Biblice* poemul *Harpa lui David*, traducerea în versuri a unei „melodii ebraice”, și *Cântarea dracilor în preziua potopului*, tot o traducere (scena a III-a, partea I) după *Heaven and Earth*.

„Scriitorul care va traduce insistent din Byron, începând din 1834, va prelua de la marele liric englez gestul răzvrătit, nu și ideologia răzvrătirii. Lucrul se vede

Heliade traduce, din Byron, *Cântarea dracilor în preziua potopului*, dar aici nu se descoperă decât *caracterul infernal* al personajelor care fuseseră odinioară îngeri, alături de interesul autorului de a reproduce sonorități dizarmonice, aliterații sau asonanțe stranii. Interes pe care-l va readuce în atenție Ion Barbu.

Heliade îi numește pe demoni *ruine spirituale*, ceea ce ne duce imediat cu gândul la tema *romantică* generoasă a *ruinelor* istorice și moral-spirituale; însă am remarcat că *ascendența* acestei teme urcă în timp până la Milton, care vorbește de asemenea despre *headlong flaming from the ethereal sky, / With hideous ruin and combustion...*

De la Milton preia poetul nostru și amănuntul *căderii* timp de nouă zile (*Cad răpezi nouă zile* – cineva l-ar putea confunda cu un element de basm): *Nine times the space that measures day and night / To mortal men, he, with his horrid crew, / Lay vanquished, rolling in the fiery gulf.*

Și tot de acolo (și poate nu numai), reține Heliade plăcerea enumerării onomastice, cu sonorități exotice:

Satan /.../ Belzebuth, Astaroh, Talmuth, Hamos, Asmode, Dagon, Mamuth, Baal, / Astoret, Isis, Orus, Moloh, Balmol, Briaroh, / Brihmuter, Gorgon, Bulhah, Rimnon și Belial.

cu claritate în poeziile Serafimul și heruvimul și Visul, datând, respectiv, din 1833 și 1836” [cf. Paul Cornea, Ion Heliade Rădulescu sau „echilibrul între antiteze” în teorie și practică, în rev. Studii de literatură română, București, 1962, p. 190].

Temperamental însă, Heliade, deși înrudit și cu melancolica nostalgie a lui Lamartine, a fost un byronian, oficializând „*infiltrarea teoriei romantice în spațiul literar românesc*”, după cum spune Paul Cornea.

„Idealurile revoluționare, trepidăția marilor chemări, dar și notele de megalomanie și atitudinea de trufașă sfidare, sunt caracteristici ale personalităților puternic individualiste. Deși în literatură se manifestă ca un partizan al clasicismului lui Boileau, La Harpe și Marmontel... [...]

Influențele byroniene, detectabile sporadic, sunt întâmplătoare și nu duc la o imagine concludentă asupra raporturilor de receptare organică a operei sau a modei lui Byron de către Heliade. Apropierile țin mai curând de sfera personalității...”.

Interesant de urmărit sunt și următoarele precizări: „În epocă, admirația pentru Byron care se conjugă până la confuzie – din cauza convergenței formei de sensibilitate – cu cea pentru Lamartine, a dus și la o receptare combinat *lamartinizantă*, cum spunea Iorga, a poetului englez.

Byronismul devine, astfel, ca și lamartinismul cu care se întâlnește în numeroase puncte, o formulă romantic repetabilă prin tiparul ei generalizator, o categorie, un mod de a privi universul, cum arăta G. Călinescu, *adaptabil la modul personal, național în fond, al literaturii receptoare* (s. n.)” (Idem, p. 118).

Ei au fost începătorii tuturor viciilor și păcatelor,
 pentru *orice flagel al lumii și orice sacrilege /.../
 Popoarele rebele aicea se concep.*

Cu alte cuvinte, poetul susține că *rebeliunea* nu are
 o justificare, cu atât mai puțin nu i se admite o filosofie
 proprie despre dreptate și libertate.

Se cade însă amintită o remarcă mai veche în
 legătură cu acest episod:

„Lexicul biblic și topica apropiate de Coresi,
 Varlaam, Dosoftei, transformă această *cădere* într-o
 stampă cu culorile șterse de vechime.

Heliade, iubitorul de neologisme și uneori stridente
 și inutile preluări adjectivale romanice, schimbă aici
 registrul lexical, ancorând în sec. XVI-XVIII
 românesc”¹⁹.

II. Imnul creațiunii

I. Lumina

*Ai zis: “Fie lumină!” și iată, sunt, [Dumnezeule] eterne;
 Umplut-am universul ca peplu împrejuru-ți,
 Și spiritul vieții se poartă peste ape;
 Pătrunsu-s-a abisul d-o mistică ardoare
 Și l-a cuprins fiori;
 Tresare și concepe. Ai haosului germini
 Spre viață și spre nuntă așteaptă a ta voce.
 Materia inertă și vagă, și informă
 Se pune în mișcare. E plin, plin este cerul
 De gloria-ți eternă, și peste tot splendoarea-ți
 Prin mine se revarsă suavă, lină, blândă.
 Arhangeli ai puterii! voi, Eloimi, la față,
 Glorificați pe Domnul prin operele voastre,
 Cântați, căci vocea voastră e însăși armonie,
 Creație divină.
 Ca fulger din tenebre am răsărit lumină,
 Lumină creatoare,
 Și-n haos echilibrul și ordinea se puse:
 Tenebrele d-o parte iau numele de noapte,*

¹⁹ Elena Tacciu, *Romantismul românesc. Un studiu al arhetipurilor*, vol. II, Ed. Minerva, București, 1985, p. 30.

*Și părțile luminii, din Zeu, se numesc ziuă.
 Tot spațiul se umple, și timpul ia măsură.
 Se face prima seară, se face dimineață,
 Și periodu-acesta zi una se numește.
 Lumină, întuneric, glorificați pe Domnul,
 În ziuă și în noapte etern preaînălțați-!l!*

II. Firmamentul

*Ai zis să fiu, și iată, la-omnipotentă-ți voce,
 Din planul preștiinței extinsu-m-am ca domă
 La sfântul tabernacol, nemărginitul templu!
 Țesutu-s-a-mprejiuru-mi catenă-adamantină
 Prin care se țin toate – și m-a încins tăria.
 În tot nemărginitul, în multul nalt de ape,
 Mai sus decât zenitul, mai jos decât nadirul,
 Sub tălpile-ți divine ai zis să fiu tărie
 Și solidar cu toate. Chematu-m-ai pe nume
 Și firmament mi-ai zis.
 Dasupră-mi ascindură ca spirit ape vergini,
 Și câte se nuntiră sub mine descindură
 Să fie fecundate.
 În mijlocul lor, Doamne, m-ai rotunzit ca domă,
 Și cer e al meu nume,
 Cuprinsul fără margini omnipotenței tale.
 Te bucură, eterne! princip al frumuseții!
 Căci opera-ți e mare și-o recunoști de bună.*

*Se face iară seară, se face dimineață;
 Ai istoriei angeli, în deltele eterne
 Înscrieți ziua-a doua.
 Glorificați pe Domnul, că sfânt e al lui nume!*

Heliade începe să poetizeze zilele creației, în conformitate cu referatul biblic al Genezei²⁰.

Vorbim însă de o conformitate parțială, pentru că își permite să divagheze sau să fantazeze.

²⁰ Puteți urmări textul aici: <http://www.teologiepentruazi.ro/2011/08/18/facerea-cap-1/>

Nu intră însă în mod preponderent pe teritoriul *fabulației* decât ceva mai târziu...

Fie lumină! transpune Fac. 1, 3.

Poetul inversează ordinea versetelor și se *întoarce* la Fac. 1, 2.

Spiritul vieții se poartă peste ape reproduce: „Și Duhul lui Dumnezeu Se purta pe deasupra apei”.

*Abisul*²¹ despre care se vorbește mai departe denumește *adâncul apei* și este un termen scriptural, folosit atât în greacă, cât și în latină. Nu este vorba de *neființă*, *neant* sau *vid/ gol*.

Heliade s-a uitat însă și pe Biblia în greacă sau latină, poate și în franceză și italiană, pentru că recurge adesea la termeni care sunt specifici aceloră, cum sunt: *Spirit* sau *abisul* – Milton îl folosește, de asemenea: *the vast Abyss*, cu aceeași semnificație precizată biblic.

Tot Milton utilizează și termenul *adamantine*, însă cu sens negativ: demonii sunt legați cu *adamantine chains*, porțile indestructibile ale Iadului sunt *Adamantine Gates*, etc.

Revenind însă la semnificația *abisului*, Biblia de la 1688 îl numește *cel fără de fund*, pentru că termenul tradițional, pe care îl foloseau și vechile *Psaltire* românești – în psalmul 103 – era *fără fundul*.

Dosoftei, fire poetică și având simțul limbii mult mai dezvoltat, a preferat să-l numească *prăpastie*.

Este foarte posibil, de altfel, ca Heliade să fi dorit, prin acest poem, să de o *replică* psalmului 103 în versificarea dosofteiană.

Cu o altă ocazie, în poezia *Preziua*, autorul pașoptist versifică psalmul 101.

Este binecunoscută interpretarea Sfântului Vasile cel Mare, din *Hexaameron*, în legătură cu sintagma *Se purta*, prin care se indică *clocirea/ incubarea* apelor de către Duhul Sfânt.

O știe și Heliade (dar și Milton²² sau Eminescu, în acel *peisaj primordial* umbrat metaforic: *cuibar rotind de*

²¹ A se vedea: http://en.wikipedia.org/wiki/Abyss_%28religion%29.

²² În *Paradisul pierdut* al lui Milton, Duhul Sfânt, *with mighty wings outspread, Dove-like sat st brooding on the vast Abyss* [cu mari/ preaputernice aripi întinse, ca un Porumbel stătea clocind peste imensul abis].

Milton face o corespondență cu *porumbelul* în chipul căruia S-a pogorât Duhul Sfânt la Botezul Domnului – fiind o imagine care a devenit între timp binecunoscută în imagologia catolică și poate nu numai – însă iconografia

ape, peste care luna zace (Călin...)), pentru că următoarele versuri se referă la acest fapt: Pătrunsu-s-a abisul de-o mistică ardoare / Și l-a coprins fiori; / Tresare și concepe. Ai haosului germini / Spre viață și spre nuntă așteaptă a ta voce.

Despre ai haosului germini este nevoie de o discuție mai lungă, și mai ales de o comparație cu *Metafizica* lui Cantemir și cu teoria *arheului*, dar nu insistăm acum.

*Haosul*²³ este un termen sinonim cu *abisul* și indică tot *apele primordiale*.

Dimitrie Cantemir face precizarea – în lucrarea menționată, scrisă însă în latină –, că acestea au fost numite în limba română *chaos/ haos*, neexistând alt termen: la început a fost „un abis de apă elementară, care nu se putea sonda”²⁴ și aceasta, „în limba noastră, din cauza lipsei de termeni proprii, e numită *chaos*”²⁵.

Haosul apelor primordiale este astfel însemnat cu *germini* ai nașterii de către Duhul Sfânt.

Pe marginea acestei concepții va *filosofa* Eminescu în *Archaeus*.

Ivirea vieții din ei, mai târziu, la porunca lui Dumnezeu, este numită *nuntă* de către Heliade: *Spre viață și spre nuntă așteaptă a ta voce*.

Heliade numește apele de deasupra cerului *ape vergini*, iar pe cele de dedesupt, ape care *se nuntiră*...

Ion Barbu va *contempla* acest tablou primordial în *chipul oului*, pe care îl privește ca pe o icoană naturală:

Om uitător, ireversibil [care nu te întorci să-ți aduci aminte] / *Vezi Duhul Sfânt făcut sensibil?* [iconizat, arătat în pilda oului] / *Precum atunci și azi întocma:* / *Mărunte lumi păstrează dogma.* // *Să vezi, la bolți, pe Sfântul Duh / Veghind vii ape fără stuh, / Acest ou-simbol ți-l aduc, / Om șters, uituc. /.../ Dar nu-l sorbi. Curmi nuntă-n el...(Oul dogmatic).*

ortodoxă nu acceptă această *apropiere/ suprapunere*, pentru că este vorba de două evenimente diferite. Și, de altfel, Heliade nu recurge la această asemănare, cu *porumbelul*.

²³ A se vedea: http://en.wikipedia.org/wiki/Chaos_%28cosmogony%29.

²⁴ Dimitrie Cantemir, *Metafizica* [*Sacrosanctae scientiae indepingibilis imago*], traducere din latinește de Nicodim Locusteanu, cu o prefață de Em. C. Grigoraș, Ed. Ancora, S. Benvenisti & Co., București, 1929, p. 59.

²⁵ Idem, p. 60.

Toate celelalte versuri ale lui Heliade urmează, de asemenea, precizări scripturale, atât din *Geneză*, cât și din *Psalmi*.

Spre exemplu, imnele de slavă și de laudă ale întregii creaturi la adresa lui Dumnezeu reprezintă o preluare din psalmul 148:

„Lăudați-L pe El toți îngerii Lui, lăudați-L pe El toate puterile Lui, [...] lăudați-L pe El toate stelele și lumina. Lăudați-L pe El cerurile cerurilor și apa cea mai presus de ceruri. Să laude numele Domnului, că El a zis și s-au făcut, El a poruncit și s-au zidit”.

Un imn asemănător înălța și Sfântul Augustin, urmărind același psalm:

„Și faptul că Tu trebuie să fii laudat ne este arătat de toți balaurii de pe pământ și de toate adâncurile, focul, grindina, zăpada, înghețul, vuietul furtunii, ele, care alcătuiesc cuvântul Tău; munții și toate colinele, pomii cei roditori și toți cedrii; fiarele și toate turmele, târâtoarele, și păsările, făpturi înaripate; regii pământului și toate neamurile, căpeteniile și toți judecătorii pământului; tinerii și fecioarelor, bătrânii împreună cu tinerii, toți laudă numele Tău.

Și, pentru că, într-adevăr, din ceruri Te laudă, să Te laude pe Tine, o, Dumnezeule al nostru, toți îngerii Tăi, toate puterile Tale, soarele și luna, toate stelele și lumina, cerurile cerurilor și apele care sunt deasupra cerurilor, toate să laude numele Tău”²⁶.

De asemenea, comparația cerului cu o *domă*/ *tabernacol* [cort]/ *templu* provine din psalmul 103, 3 („Cel ce întinzi cerul ca un cort”), la care ne-am referit și noi de multe ori în cercetările noastre, pentru că a inspirat multe versuri și imagini poetice eminesciene.

Termenul *domă* este folosit și de Lamartine, Victor Hugo, Bolintineanu, Alecsandri, Eminescu, etc.

Deltele eterne reprezintă o înțelegere particulară a lui Heliade, la care se referă și Eminescu în *Epigonii: Delta biblicelor sânte...*

²⁶ Sfântul Augustin, *Confesiuni*, Ed. Humanitas, București, 1998, p. 259.

III. Apele

Vocea Domnului peste ape,
Peste ape gloria lui.

Puteri primordiale, principe, Eloimi,
La nuntă, la creare sculați! suntem chemate;
Prunci-angeli ai răcoarei cu aripi diafane,
Lucide ca-adamantul,
Formați-vă în rouă, din rouă-n picături,
Din picături-n ploaie, cântați și **trageți danțul,**
Descindeți și risorgeți, formați fântâni, pâraie,
Luați cursul în râuri, sisteme, congregații,
Umpleți și văi, ș-abisuri, și mări, pelage toate,
Formați de oceane catena prelungită
Și **trageți, trageți hora;** încingeți tot pământul,
Scăldați-l, fecundați-l;
Din sânul vostru iată-l că iese ca mireasă
Din nupțială baie.
S-aude-al picăturii încântătorul timbru
Ca-adamantine coarde de vânt înfiorate;
Fântâne, sorginți vergini, uniți susurul vostru
Cu-a râului murmură, cu [v]uietul cascadei,
Cu spumegosul gemet fugoaselor torente,
Cu gravul flisv al mării ș-al valurilor muget,
Pangosmie-armonie!

Să laudăm pe Domnul din cele preaînalte
Și cele mai profunde!
Ca tunetu-a lui voce răsună peste ape;
A zis și, iată, suntem.
Cât e de bine, Doamne, când tu zici că e bine!

Etapa aceasta din vastul poem heliadesc reprezintă un imn al *nunții*, al *simțurilor* și al *sinesteziei* (incluzând și partea a doua din episodul intitulat *Apele*, la care ne vom referi puțin mai departe).

E poate unul dintre cele mai frumoase pasaje ale acestui poem cosmogonic.

Motto-ul este tot o reproducere din *Psaltire*: „Glasul Domnului peste ape; Dumnezeuul slavei a tunat; Domnul peste ape multe” (Ps. 28, 3).

Versetul acesta este interpretat mai adesea în relație cu Botezul Domnului, când S-a făcut auzit glasul Părintelui ceresc.

Numind apele *prunci-angeli ai răcoarei cu aripi diafane*, Heliade obține, din punct de vedere poetic, un efect stilistic *anticipativ* prin complexitatea semnificației.

În același timp, creează o *corespondență* între *diafanitatea* îngerească/ angelică și *materia diafană* a apelor²⁷ – dar și una *temperamentală*, între *dinamica* angelică și cea a curgerii apelor.

Imaginea i-a atras atenția lui Eminescu, care o inserează în niște versuri manuscrise – *Și prin ferestre sparte, ca printre ochi de nori, / Trece-o suflare sfântă cu aripe răcori*²⁸ – și în alte *metafore* obscure, precum *dumbrăvile răcori*, ce reprezintă *pădurile/ codrii* care devin *spațiu angelic*, contrastând cu *terestrul desacralizat*.

Consonanța dintre cântecul/ *armonia* apelor și *armoniile* angelice curgând ca o cascadă de ape, *corespondența* între *îngeri* și *ape* s-a făcut însă și în *Apocalipsa*, de unde o putea cunoaște Heliade și unde glasul oștirii cerești este „ca un vuiet de ape multe și ca un bubuit de tunete puternice, zicând: Aliluia!” (Apoc. 19, 6)

Heliade va insista asupra caracterului *evaziv* și *diafan* al elementului acvatic, evantaiul apelor deschizându-se/ descinzând într-o muzică înaripată.

Versurile denotă multă sensibilitate, multă *atenție la detaliu* și *forță de vizualizare* a unui fenomen – retragerea de pe suprafața pământului a oceanului primordial și împărțirea lui în *alte multe surse* de apă – care părea că nu *ar avea de ce* să incite la *poeticitate/ poetizare*.

Heliade însă descoperă multe *motive de poezie* în această situație. Nu gândim prea des apa *desfășurată* –

²⁷ A se vedea studiul asupra conceptului de *diafan*, pornind de la filosofia antică, al Ancăi Vasiliu: *Despre diafan. Imagine, mediu, lumină în filosofia antică și medievală*, Ed. Polirom, București, 2010.

²⁸ Mihai Eminescu, *Opere*, VIII, ed. inițiată de Perpessicius, Ed. Academiei RSR, 1988, p. 166.

ca-ntr-un tablou expresionist – în *picături* și *timbre* ale fiecărei picături!

Destructurând-o poetic, autorul îi pune în evidență, de fapt, unitatea, pornind de la *originea/ izvorul* apelor (de la *principul* lor și al întregii creații, care e Dumnezeu, *Princip al frumuseței*) și urmărind rostogolirea lor în: *rouă, picături, fântâni, pâraie, râuri, mări și oceane*.

Ceea ce e fascinant și *avangardist* pentru vremea aceea (cu *rezonanțe* simboliste) este că fiecareia îi atribuie o *sonoritate* specifică, că am putea fi orbi și totuși *orchestra apelor* să picteze un *tablou simfonic* în stare *să deștepte înăuntru ochiul închis afară* (parafrazând vorbele lui Eminescu, împrumutate la rândul-i dintr-o istorie a imperiului otoman, care le-a reproduș dintr-o cronică turcească).

De la versul cu prestanță de *viziune auditivă* de tip blagian, *S-aude-al picătorei încântătorul timbru* – mai ales când *picură* cu forța primordialității și ne redă contemporaneitatea cu nașterea muzicii cosmice, o muzică de *sunete virgine*, reproduse la/ pe o *scală* acvatică –, coborând pe cursul apelor, într-un *relief sonor*, poetul ne plimbă pe *unde simfonice* (putem zice) de *susure, murmure, vuiete, gemete, mugete*, pe măsură ce călătorim, în descendența apelor, pe râuri, cascade, torente până la valurile mării!

De la *uvertura* unui *timbru* fin la o *partitură* completă!

Disocierea aceasta *abstractă* a apelor de *forma/ portretul lor auditiv* (*dublul tautologic sonor*), precum și desfășurarea lor în chipul/ sugestia unor *instrumente muzicale* din ce în ce mai *grave*, atestă facultăți muzicale și simfonice bine de precizat ale poetului, ca și aptitudini filosofice *concrete*.

Despărțind *materia* apelor de *rezonanța* lor, *apele de ape*, Heliade încearcă să acceadă, poate, la o reflecție și mai profundă, pentru că Cel ce *a despărțit apele* pentru poporul lui Israel (Fac. 14, 21-22) este Cel ce *a despărțit apele* la începutul lumii (Fac. 1, 6), iar gestul acesta al separării aceleiași materii, omogene/ *inseparabile*, indică o *tipologie creativă*.

Desigur, concertul acesta armonic, numit de Heliade *pangosmie*[pancosmie]-*armonie*, este nu numai *impunător* – în același timp *subtil*, implicând *tenacitatea*

urechii dar și a *vederii abstracte* – ci și foarte *sugestiv*, chiar *alegoric*, pentru că *mugetele valurilor mării* reprezintă o partitură finală zbuciumată a aventurii existențiale.

Se subliniază unitatea, cosmicitatea și pan-armonia muzicii de ape, în corelație *nenumită* dar *sugerată* și *subînțeleasă* cu muzica sferelor – o operă *terestră* corelativă muzicii celeste a sferelor.

Dar apele sunt o *dublă oglindă/ reflexie* – și prin aceasta își argumentează poetul așezarea lor *între* cer și pământ, ca un mediu intermediar/ median (pe care îl numea Bolintineanu *tărâmele lichide (Conrad)*) – : o dată a lumii angelice, prin *diafanitatea* lor și prin *hora muzicală/ simfonia* în care descind, care e o *imitare* în materie a muzicii de sfere, iar a doua oară a lumii pământești, a existenței mundane, căreia îi *reflectă* multiplicarea/ *reproducerea*, de la *picătură* până la mare, în sânul aceluiași element acvatic uniform, după cum și omenirea se va reproduce, de la *primii oameni* până la marea umanității, în sânul aceluiași *gen uman*.

Dacă Bolintineanu e impresionant vizual, Heliade are *subtilități sonore* de mare finețe, asociate fiind unor sugestii insondabile:

Să laudăm pe Domnul din cele preaînalte / Și cele mai profunde!.

Ceea ce este, probabil, o *parafrază* la cuvintele Sfântului Pavel despre „lărgimea și lungimea și înălțimea și adâncimea” (Efes. 3, 18) iubirii lui Hristos.

Este evident, oricum, că *forța vizualizării* este produsă de fundamentul vizionar mistic și metafizic.

Așezarea apelor într-o *poziție mediană* între cer și pământ sugerează că ele sunt create ca o *transparentizare*, concepută de Creator pentru raționalitatea umană, a *conștiinței reflexiei/ asemănării*, o *oglină* în care mintea umană poată să *privească* modalitatea în care a fost creată lumea, ca *punere în adâncime* neîncetată, ca *reflexie* a Creatorului în toate și ca *reflexie în reflexie*, descendentă, începând de la *Principiul dumnezeiesc* care le-a dat tuturor existența, Care *S-a reflectat* mai întâi în mințile nemateriale și îngerești, și până la ultima picătură de apă sau până la ultimul atom.

Simfonia apelor (dezvoltarea lor *ritmică* în note din ce în ce mai *ample*, odată cu amplificarea *debitului material* al apelor, în paralel cu cel *diafan-auditiv*) este numită *dans* sau *horă*, poetul invocând bucuria *revărsării* creației.

Pământul iese din ape *ca mireasă* / *Din nupțială baie*, pentru că și el a primit *putere germinativă*, aflându-se sub *abisul apelor* atunci când Duhul Sfânt *Se purta* peste ele *ca o cloșcă* (precizare patristică).

*Apari ca o mireasă, o, Mater Terră sacră,
 Prepară-te de nuntă;
 Pe creștetul tău pune a munților coroană,
 Plini d-aur, de rubine, smeralde, iacinte,
 Safire, adamante, de-ntregile-ți **tezauri**.
 Ai munților nalți cedri, dumbrăvile-ebenine
 Și fructidorii arbori adorni de multa floare:
 Sunt brunele-ți cosițe, regala-ți capellură;
 Aromele lor toate — **cosmeticele** tale.
 Să înflorească pomii, să-și dea ale lor fructe,
 Să germine-n tot locul și iarba, ș-orice plantă,
 Dezvolte-se-orice floare, răsfire-se mirosul,
 S-adoarne, să profume talamul tău de nuntă;
 Și așternutul candid amorurilor tale
 Întindă-se-n **tapete, arhetipe modele**
De orice țesătură, de orice adornare.
 Ai grațiilor angeli, formați cununi, festoane
 Spre marea sărbătoare.
 Cântați, flori, bucuria și lăudați pe Domnul
Pe idioma voastră, vă exalați profumul
Spre ceruri ca tămâie. Formați sublime-acorduri;
Armonie d-arome.
 Natura este-n nuntă, serbare-universală.
 La germinare, plante, ș-eternă propagare!
 Pe generi și pe speții vă dați a voastre fructe
 Cu propria sămânță ș-a lumii abondanță.
 Glorificați pe Domnul, **c-aroma vă e imnul**
Și sacrificiu fructul.
 Eternul se complace în existența voastră,
 Contemplă — și e bine!*

*Și iar se face seară, și iarăși dimineată,
În deltele eterne se-nscrie ziua-a treia.*

Dacă prima parte din episodul *Apele* a urmărit să detalieze Fac. 1, 9-10, partea a doua se ocupă de pământul care iese *la lumină* de sub ape (în conformitate cu Fac. 1, 11-12), *ca o mireasă, o, Mater Terră sacră*.

Nu este o natură *săracă*, ci plină de *tezaure* – la propriu, dar și la figurat: tezaure de poezie.

Remarcăm și apetența pentru *cromatismul fotofor*, pentru strălucirile *prețioase* de *rubine, smerande, iacinte, safire, adamante*, mai înainte de apariția parnasianismului, și care credem că justifică, prin tradiție, preferințele similare ale lui Macedonski.

Termeni precum *fructidori, adorni* sau *capellură* atestă tendința italianizantă despre care vorbeam și la începutul comentariului nostru.

Ebenin și *profum* îi sunt proprii și poeziei lui Bolintineanu.

Cosmeticele au sens etimologic, de la grecescul *cosmos*, care înseamnă *podoabă* (numai că Heliade va prefera, în loc de *podoabă/ a împodobi*, pe *adornament/ a adorna*, în conformitate cu *teoriile* sale lingvistice).

Semnificația aceasta a fost îndelung utilizată în tradiția bizantină și românească veche.

Pământul este numit, de asemenea, *talam* [pat] *de nuntă*, care este înmiresmat de flori.

Poate să fie o *dezvoltare* a Cânt. Cânt. 1, 15: „Pajiștea de iarbă verde ne este al nostru pat”.

Interpretând mistic acest verset, Sfântul Antim Ivireanul scria: „patul inimii mele înfrumusețat iaste cu florile doririlor dumnezești”²⁹.

Florile sunt *tapete, arhetipe modele / De orice țesătură, de orice adornare*.

Și nu au fost astfel pentru români, dintotdeauna?

Când eram mici și ne învățau la școală să introducem, în compuneri despre primăvară, *covoarele de verdeață* sau *de flori*, atunci nu știam originea *arhaică* a acestei *metafore vizuale*.

Heliade nu face decât să restaureze *izvorul*.

²⁹ Antim Ivireanul, *Opere*, op. cit., p. 113.

În paranteză fie spus, *desuetudinea* lor din punct de vedere stilistic este produsă nu atât de *repetare*, cât de *imitare mecanică*, *fără nicio cunoaștere a semnificațiilor*, pe care omul modern și dereligizat le-a pierdut.

E normal ca un *mimesis* lipsit de semnificații să devină *caduc*.

Observăm însă că, inclusiv pentru omul modern și postmodern, *poezie* înseamnă ceea ce *are semnificație* pentru *conștiința lui* și nu ceea ce este *absurd*.

Dacă imnul apelor era o *simfonie de tonuri*, imnul florilor către Dumnezeu este o *armonie d-arome*.

Parfumul lor este *idioma*/ idiomul, adică limba în care ele vorbesc și slăvesc pe Creatorul lor.

Spațiul terestru are, așadar, un *aspect eclesiastic* ușor de remarcat: cerul este *doma*/ *tabernacolul*, cortul boltit peste pământ (cf. Ps. 103); apele formează o *orgă* înzestrată cu toate tonurile și ritmurile, iar prin caracterul lor *dinamic* și *diafan*, oferind impresia de *evaziune înaripată*, sunt o sugestie a angelității (*arhi*)prezente și *veghețoare*/ *păzitoare* în lume; în vreme ce pământul este altarul pe care se aduce *jerfa fructelor*/ *roadelor* și de pe care se înalță *tămâia* parfumurilor de flori: *vă exalați profumul / Spre ceruri ca tămâie /.../ Glorificați pe Domnul, c-aroma vă e imnul / Și Sacrificiu fructul*.

Mircea Anghelescu tinde să vadă și latura *pozitivă* a personalității altfel destul de controversate a lui Heliade: „există în sufletul poetului o neînfrântă propensiune spre liniște, spre pacea plenară și activă a desfășurării de energii constructive (nu aceea înghețată, a nemișcării); prezentă întotdeauna în aspirațiile sale ca un zenit al căutării, ca un punct înalt și fix spre care se îndreaptă neabătute aspirațiile sale mature, această oază de liniște și puritate prefigurând Edenul dinaintea căderii din *Anatolida*, apare materializat ca un spațiu al așteptării bucolice în *Serafimul și heruvimul*:

*Pe la fântâni m-așteaptă, cu unda se răsfrânge,
Cu frunza îmi șoptește, cu zefirul suspină,
Cu valea îmi răspunde, cu patima mea plânge,
Cu dealul se înalță, cu câmpul se alină.*

*Cu floarea se dă-n leagăn, cu iarba undoiază;
Livedea îl arată, dumbrava-l subascunde;
În ziuă și în noapte, la umbră și în rază
Nu e nălucă, -mi spune, mă mângâie oriunde.*

*Durerea mi-o adoarme, lacrima el mi-o șterge,
Și pe pământ, și-n ceruri nădejdea mi-o arată*³⁰.

Semnificațiile se intersectează cu cele ale unui alt peisaj rustic/ bucolic-transcendental, și anume cu cel care se regăsește în binecunoscutul fragment din *Zburătorul*³¹, anunțând *Sara pe deal* a lui Eminescu.

Dacă Heliade ar fi mai mult valorizat și valorificat de critică pentru astfel de episoade ale operei sale lirice, și dacă asemenea peisaje *câmpenești* ar fi urmărite pe

³⁰ Mircea Anghelescu, *Echilibrul între Antiteze...*, op. cit., p. 79.

³¹ *Era în murgul serii și soarele sfințise;
A puțurilor cumpeni ținând parcă chemau
A satului cireadă, ce greu, mereu sosise,
Și vitele muginde la jgheab întins pășeau.*

*Dar altele-adăpate trăgeau în bățatură,
În gemete de mumă vițeii lor strigau;
Vibra al serii aer de tauri grea murmură;
Zglobii sărind vițeii la uger alergau.*

*S-astâmpără ast zgomot, ș-a laptelui fântână
Începe să s-audă ca șoaptă în susur,
Când ugerul se lasă sub fecioreasca mână
Și prunca vițelușă tot tremură-mprejur.*

*Încep a luci stele rând una câte una
Și focuri în tot satul încep a se vedea;
Târzie astă-seară răsare-acum și luna,
Și, cobe, câteodată tot cade câte-o stea.*

*Dar câmpul și argeaua câmpeanul ostenește
Și dup-o cină scurtă și somnul a sosit.
Tăcere pretutindeni acuma stăpânește,
Și lătrătorii numai s-aud neconținut.*

*E noapte naltă, naltă; din mijlocul tăriei
Veșmântul său cel negru, de stele semănat,
Destins cuprinde lumea, ce-n brațele somniei
Visează câte-aievea deșteaptă n-a visat.*

*Tăcere este totul și nemișcare plină:
Încântec sau descântec pe lume s-a lăsat;
Nici frunza nu se mișcă, nici vântul nu suspină,
Și apele dorm duse, și morile au stat.*

firul fiorului transcendent până la originile sentimentului sacru al evlaviei în fața ingenuității naturale și cosmice, poate că influența sa și importanța într-un anume segment istoric al dezvoltării poeziei românești (ca și a lui Bolintineanu și Alexandrescu) ar fi mai bine *cumpănite*.

De fapt, dacă Paul Cornea și Negoîtescu susțin că Heliade *l-a făcut posibil* pe Eminescu, suntem de acord cu Elvira Sorohan, că „Eminescu s-a ivit nu pentru că *a existat* Heliade.

Dar după ce acesta s-a pronunțat vizionar și *viforos*, *os magna sonaturum*, Eminescu ni se înfățișează mai complex, superior în preluarea, dintr-o dată *matură*, a tradiției recente”³².

IV. Astrele

*A zis și, iată, suntem luminători ai lumii.
Strălucitoare heliu, sori, principi de lumină.
Focare arhicentre de raze, de splendoare,
Planeți, astre, luceferi, sisteme de lumină,
Să lăudăm pe Domnul!
Spre luminarea zilei, spre luminarea nopții
În firmament ne puse drept **candele de aur,**
În templul său cel mare,
A fi imagini însăși nespusei lui splendoare:
Reprezențați pe Domnul, narați a lui putere
Și gloria-i divină prin legea ce vă puse.
Lumina vă e vocea, prin ea vorbiți vederii;
În cursul periodic vă exprimați cuvântul,
Distingeți între vară, distingeți între iarnă,
La timpi, la ani, la zile fiți semne nemutabili:
Aceasta va e legea.
Armatelor de stele, străbateți firmamentul,
La veghiile voastre glorificați pe Domnul
În tot nemărginitul, fiți eho l-a lui voce,
Căci zice că e bine.*

*Se face iară seară, se face dimineată;
În tablele eterne se-nscrie ziua-a patra.*

³² Elvira Sorohan, *Ipostaze ale revoltei la Heliade Rădulescu și Eminescu*, op. cit., p. 183.

Crearea astrilor în ziua a patra urmează, de asemenea, cu fidelitate referatul scriptural (Fac. 1, 14-19) și, respectiv – în felul în care numește aștrii *candele de aur* – comentariile patristice hexaameronice, pe care o întreagă tradiție poetică romantică le-a valorificat (a se vedea comentariile noastre din *Epilog la lumea veche*, vol. II³³).

Vorbeam mai devreme despre *construirea/ zidirea* cosmosului ca un *templu/ biserică*.

Heliade ne certifică acum această interpretare: *În firmament ne puse drept candelă de aur / În templul său cel mare*.

Faptul că aștrii cerești sunt *imagini nespusei lui splendoare*, a Creatorului, indică o concepție *iconografică* a poetului: luminătorii cerești sunt *icoane* ale Celui care este „Lumina lumii” (In. 1, 9; 8, 12).

Versul *Reprezentați pe Domnul, narați a lui putere* reproduce o altă mărturie psalmică solicitată mult de tradiție: „Cerurile spun/ povestesc [narează] slava lui Dumnezeu și facerea mâinilor Lui o vestește tăria [firmamentul]” (Ps. 18, 1).

Imaginea *armatelor de stele* urmează comparației cu *legiunile de îngeri*, „oștirile”, „tabăra lui Dumnezeu” (Fac. 32, 1-2), adică unei vechi tradiții care aseamănă *astrele* cu *îngerii*, pentru că *îngerii* sunt *stelele* cerului spiritual, pe când *aștrii* sunt *luminile* cerului material.

Dacă *aroma* florilor era *idioma* în care își înălțau imnul lor către Dumnezeu, în cazul stelelor: *Lumină vă e vocea, prin ea vorbiți vederii /.../ În tot nemărginitul, fiți eho l-a lui vocea* [a Domnului].

Ele sunt un *ecou* al mărturisirii lui Dumnezeu, mai mult poate decât celelalte creaturi iraționale, pentru că ele *vorbesc*, după cum am spus, despre Autorul lor ca despre Dumnezeu, Care este *Lumină*.

Poetizarea acestei concepții produce „un vers tulburător”³⁴ (*Lumină vă e vocea, prin ea vorbiți vederii*).

Așadar, *lumina* este *cuvântul* stelelor (*În cursul periodic vă exprimați cuvântul*), prin care se adresează

³³ Cartea noastră se poate downloada din locația:

<http://www.teologiepentruazi.ro/2010/06/04/epilog-la-lumea-veche-i-2/>.

³⁴ Eugen Simion, *Dimineața poezilor*, Ed. Eminescu, 1995, p. 72.

vederii umane, dar nu numai capacității vizuale, ci mai mult vederii raționale, adică conștiinței.

Miresmele și lumina se transformă la Heliade în glasuri/ voci, în rezonanță sonoră, într-o imnografie cu transcriere ontologică proprie.

Lumina stelelor este o sonoritate vizuală.

Sau, altfel spus, pentru Heliade, sunetul este cea mai fină lumină.

V. Peștii și păsările

*A Domnului iar voce răsună peste ape,
 Și aerul și marea se umplu de viață,
 Dau ramuri zoofite, polipii iau simțire,
 Se umple tot **abisul, cuprinsele marine**
 De lucitorul nacru, de candidede perle,
 De rumenul coraliu.
 Înoată peștii-n ape, în aer păsări svoală
 Și, binecuvântate d-omnipotentă voce,
 Tresar de bucurie, celebră fiecare
 Amourile sale,
 Spre-eterna propagare și varia-nmulțire
 De generi și de speții.
 Cântați, din aripi bateți, **fiițe svolătoare,**
Nălțați la ceruri imnul prin cântecele voastre;
 Voi, notători, asemeni jucați-vă în ape,
 Umpleți **cuprinsul mării, câmpiile eterii;**
 Sunt binecuvântate a voastre tinereți
 Și candidede fiori.
 L-aspectul vostru Domnul exclamă că e bine.*

*Și vine iară seara, se face dimineață,
 Se-ncheie ziua-a cincea.*

VI. Animalele pământului

*La viață, la lumină,-n sus orice suflare,
 Luați formele voastre, de la insect și vierme
 Și pân' la patrupede ce pășteți câmpi, dumbrave,*

*Și până la sălbatici ale pădurii fiare;
 Ieșiți pereche toate în masculi și în femini,
 Serbați nuntele voastre, vă propagați în secol
 Pe generi și pe speții, vă reproduceți semenii,
 Nutriți, vă creșteți puii ce își așteaptă cuibul
 Întâi la sânul vostru ș-apoi la al naturii,
 Ospăț universale ce-ntinde providența
 La tot ce e viață, la toată răsuflarea.
 S-a pus și vouă lege, urmați dup-a ei voce,
 Vă înmulțiți și creșteți, glorificați pe Domnul
 În **varii idiome, după natura voastră**,
 Căci, binecuvântate, aveți o providență
 Ce-i place să vă ție, și zice că e bine.*

Deși Dumnezeu a binecuvântat creaturile Sale și le-a poruncit *să se înmulțească* (Fac. 1, 22), totuși această *înmulțire* nu a inclus, înainte de căderea omului, și *reproducerea sexuală*.

Din acest punct, Heliade începe să se îndepărteze de *optica ortodoxă*, pentru că el sugerează deja, în versurile de mai sus, ceea ce va afirma și puțin mai departe, în cazul primei perechi umane, și anume că înmulțirea, pe cale sexuală, a început *încă înainte* de greșeala Protopărinților (ceea ce este o *erezie* din perspectivă creștină).

În rest, *poetizarea* sa urmărește, ca și până acum, referatul biblic (Fac, 1, 20-25).

Heliade enumeră *tezaurele* apelor (desemnate ca: *abisul, cuprinsele marine*), așa cum făcuse mai înainte și cu cele ale pământului (*rubine, smeralde, iacinte, safire, adamante*), individualizate, ca și atunci, cromatic: *nacru* (fildes), *perle, rumenul coralii*.

Cum spuneam și altădată, această detaliere mă face să mă gândesc dacă la Macedonski, în privința apetitului pentru *prețiozități*, funcționează *reflexul parnasian* sau *reflexul heliadesc*.

Voi, notători, asemeni jucați-vă în ape urmează expresivității psalmului 103, 27, pe care un alt poet, Dosoftei, o reproduce astfel: *Acolò le vine toană / De fac chiții joc și goană*.

Dacă nu cumva întreg poemul *Anatolida* se vrea o replică a psalmului 103 versificat de Dosoftei, după cum am mai spus...

Ca și Bolintineanu, pentru care marea înseamnă *tărâmele lichide* sau *câmpiile lichide* sau *luncile-eterate* (Conrad), sau Alecsandri, care o numește *umede câmpii* (*Păsărica mării*), *adâncul umed plai* (Bosforul) sau *plaiuri pe care alba lună / Revarsă-un val de aur ce curge printre flori* (*Serile la Mircești*), Heliade numește *cuprinsul mării: câmpiile eterii* – referindu-se la caracterul lor *eterat* (*diafan*), la materia transparentă a apelor.

Și din nou atragem atenția asupra similitudinilor cu Bolintineanu, care de asemenea, vedea *prin* apa mării ca printr-un mediu perfect transparent, mozaicurile de pești (a se vedea capitolul nostru despre Bolintineanu din *Epilog la lumea veche*, vol. I³⁵).

Din nou, ființele create înalță imne către Dumnezeu, ca și în episoadele anterioare ale poemului, *ființele svoltătoare prin cântece*, iar animalele în *varii idiome, după natura voastră*.

*Cap-d-operă la toate, la vocea-omnipotente,
Drept în picioare omul apare ca un rege;
Contemplă universul, cer, soare, lună, stele,
Și parcă va să svoale, în sus să-și ia avântul.
Se uită împrejur-și, contemplă munți, văi, câmpuri,
Și tot care germină, și tot care răsuflă,
Și flori, și păsărele, și arbori, ș-animale,
Și tot ce este-n mare, și tot ce svoală-n aer;
Din toate omul simte misterioasa voce
Ce-i spune că e tipul, imaginea divină.
Contemplă, se contemplă și Zeul, ca și omul:
În sus se uită unul, ardică la cer fruntea,
Umana-inteligență simte pe Zeu în sine,
Iar Creatoru-și vede în om asemănarea
Și se dilectă-ntr-însul. "Creat-am pe om, zice,
Imagine divină, asemănarea noastră.
Vă înmulțiți și creșteți și dominați pământul,
Vă bucurați de dânsul, a voastră-avere este,*

³⁵ Cartea noastră se poate downloada din locația:

<http://www.teologiepentruazi.ro/2010/05/14/epilog-la-lumea-veche-i-1/>.

*Al vostru eritagiu; și tot ce e pe dânsul
 De domni să vă cunoască.”*
*Ci, rege peste toate, de ce omul e singur,
 Când tot care viază și simte și se mișcă
 Își are și soția? Tot animalul este
 Un individ în parte, pereche — două corpuri,
 Iar omul e androgin, consoarta lui e-ntr-însul,
 În sânul său o poartă, la inimă-i palpită
 Și-o simte că viază. Bărbatul și femeia
 E el și ea-mpreună, aceeași creatură,
 Același corp și carne,
 Vivificați d-un suflet, trăind aceeași viață.
 Amorul lor nu este unirea întâmplării,
 Atracția ce trage pe vită către vită;
 E naltul, suveranul amor al providenței,
 Serafica ardoare ce suflete mărită —
 Și-aci transpare Zeul.
 Înalta Beatitudine, văzându-și a sa faptă,
 Într-însa se dilectă și-exclamă: bine foarte!
 Se face iară seară, se face dimineată;
 În deltele eterne se-nscrie ziua-a șasea,
 Și-ndată Creatorul reîntră în repaos.*

VII

*Cât ești de mare, Doamne! și cât de admirabili
 Sunt operele tale!*
*Glorificați pe Domnul, puteri, Eloimi, angeli,
 În arpele serafici cântați, preaînălțați-l;
 În cer și pretutindeni răsune osana!
 Lumină, întuneric, puteri și elemente,
 Seri, astre și luceferi, răsune firmamentul
 De laudele voastre,
 Pământ, trage danțul în cercul horei tale
 Și tot ce este-asupra-ți ardice a sa voce
 Și rugă către ceruri. Ai munților nalți cedri,
 Plecați al vostru creștet, vă înclinați, o, arbori,
 Și plante câte sunteți, verdeață, pom și floare,
 Nălțați profumul vostru.
 Tot ce viază-n mare și tot ce svoală-n aer
 Și pe pământ se mișcă, și om, și animale,*

*Pe idioma voastră, pe limba-și fiecare
 Uniți vocile voastre, și cerul, și pământul
 Răsune osana!
 Materie și minte, cântați lauda mare,
 Cântarea creațiunii, panhimniul ființei!
 Cântați ziua a șaptea, a Domnului zi sfântă:
 Sfânt, sfânt, sfânt este Domnul, omnipotent eternul!
 Plin este timpul, locul, plin cerul și pământul
 De gloria-i divină!*

Aceste episoade ale epopeei heliadești urmăresc ziua a șasea a creației și laudele aduse de întreaga creație Creatorului ei, fiecare în *idiomul* său, fie că acest *idiom* este *lumina* stelelor (*răsune firmamentul de laudele voastre*), fie *parfumul* plantelor și al florilor, etc.

Ca și în trecut, Heliade se păstrează în apropierea referatului scriptural al Genezei, cu singura excepție a *androgenului*, care nu este menționat în felul acesta la *Facerea* și nici nu face parte din cugetarea creștină, ci este un *import* din filosofia platoniciană.

Dar și ideea că *se contemplă și Zeul, ca și omul* lasă loc la interpretări, deși concepția că omul vede în sine *chipul lui Dumnezeu*, iar Dumnezeu privește către om ca spre cel ce este *după chipul Său*, este ortodoxă.

Omul ca *rege* și *capodoperă* reproduce interpretarea patristică despre om ca *împărat* sau *încununare a creației* dar și rezumat sau recapitulare a ei (*Omilia* Sfântului Ioan Hrisostom la *Psalmul* 8, interpolată și în *Învățăturile lui Neagoe Basarab*).

Asocierea *harpei* cu *îngerul* s-a făcut de mai multă vreme (Milton: *the sound / Symphonious of ten thousand harps, that tuned / Angelic harmonies /.../ 'Open ye everlasting gates!'* [vezi Ps. 23, 7-10] *they sung...*) și persistă multă vreme în poezia europeană – spre exemplu, o regăsim la Mallarmé: *A ce vitrage d'ostensoir / Que frôle une harpe par l' Ange / formée avec son vol du soir...* (*Sainte*).

Foarte multe nu avem de comentat din punct de vedere literar.

La nivel ideatic, autorul reia mai multe idei și sentințe pe care le-a enunțat deja în versurile anterioare și pe care le-am comentat la timpul potrivit.

Mai departe, poemul heliadesc continuă prin a ilustra concepții destul de *stranii* ale autorului, deducții în urma reflecțiilor proprii și a unor combinații ideatice personale, având mai adesea aspectul unei *teoretizări* în versuri și mai puțin al unei *poetizări*.

În consecință, cel puțin pentru moment, interesul nostru nu mai este *susținut* de aici înainte, pentru a duce mai departe *expediția critică*.

Psalmul 101 la Dosoftei și Heliade

Dosoftei, *Psaltirea în versuri*:

*Doamne, mi-ascultă de rugă
Ce mă rog din vreme lungă,
Și strigarea mea să margă
Spre Tine, să să-nțăleagă.*

*Nu-Ț[i] întoarce svânta față
De cătră mine cu greață.
Și la zî ce sunt cu jele
Și cu tângă [tânguială] de greșele,
Pleacă-Ț[i] auzul spre mine
Și să-mi hii, Doamne, cu bine.*

*Și la ce zî Ti-oi striga-Te,
Să-mi auz[i] de greutate,
Că-m[i] trec zâlele ca fumul,
Oasele mi-s săci ca scrumul.*

*Ca nește iarbă tăiată
Mi-este inema săcată,
Că stă uitată de mine,
Ce-am gătat să mănânc pâine.*

*De suspinuri și de jele
Mi-am lipitu-mi os de piele.*

*De-atocma cu pelecănușul,
Prin pustii petrec tot anul,
Și ca corbul cel de noapte
În petrec zâlele toate,
Ca o vrăbie rămasă
În supt streșină de casă.*

*Toată zua mi să strâmbă
Pizmașii miei, de-m[i] fac scârbă,
Și ceia ce mă-mbunează
Fac giurământ să mă piarză.*

*Am mâncat pâine de zgură
Și lacrimi în băutură,*

*De fața mâinii Tale,
Ce mi-ai dat de sus la vale.*

***Mi-s zălele trecătoare,
De fug ca umbra de soare,
Și ca iarba cea tăiată
Mi-este vârtutea [puterea] săcată.
(Ps. 101, 1-38)***

Heliade *poetizează* și el începutul acestui psalm, în volumul I al *Cursului său de poezie*, din 1868, p. 245-247:

*Strigarea-mi ajungă până la Tine
Și-exauzi-mi, Doamne, ruga fierbinte!
Amar mi-e plânsul; nu-ți întoarce fața,
Auzi-mi chemarea în ziua durerii
Ș-al înfrânteii inimi astupat gemăt.*

*Răpede mi-ajută și mă susține,
Căci zilele-mi, iată, pier ca fumul,
Ca lemnele în foc oasele-mi secară,
Pălitu-m-am și m-am uscat ca iarba,
Aridă inima îmi e ca piatra;
De suspin, de geamăt mi-a rămas carnea
Pe oase uscată; mi-am uitat pâinea
Cum se mai mănâncă. Deșert mi-e sânul...*

*Ca pelecănu mi-am sfâșiat pieptul,
M-am asemănat corbului de noaptea
Și tuturilor altor cobe nocturne;
Întru veghere nopțile trecut-am
Și m-asemănai pasării veghinde
Ce stă nemișcată deasupra casei.*

*Toată ziua mă culma de ultrage
Inimicii; și cei de-odinioară
Mă lăuda jură acum asupră-mi.
Avut-am cenușă în loc de mâncare
Și-n lacră-mi mi-amestecai băutura
Numai la vederea mâniei Tale*

*Și la înalta și dreapta-ți urgie.
Înălțatu-m-am și m-ai surpat, Doamne,
Ca umbra trecură zilele mele,
Și eu ca iarba mă uscai, ca paiul.*

Această prelucrare a lui Heliade, a psalmului 101, formează prima parte a unui poem care se numește *Preziua*.

Astfel de secvențe l-au inspirat probabil pe Macedonski să compună *psalmi moderni*, la rândul său.

Însă nu despre aceasta doresc să vorbesc, ci despre anumite aspecte care mă frământă de ceva vreme.

În timp ce textul *Psaltirii în versuri* este transcris *fonetic* după manuscrisul cu slovă chirilică, textul lui Heliade este *îndreptat tacit* în edițiile pe care le cunoaștem ale operelor sale, renunțându-se la ortografia lui *latinizantă* din cursul original și fiind adaptat posibilităților unei lecturi *moderne*.

În original, poezia lui Heliade este așa:

Prețioa

Psalmu

*Strigarea-mi ajungă până la tine,
Și exuđi-mi, Dómne, ruga ferbinte.
Amar-mi è plânsul; nu-ți întórce fața
Auđi-mi chiemarea-n ȑioa durerii,
Ș-al înfrânteii inimi astupat gemet.*

*Repede m-ajută și me susține
Quócii ȑillele-mi ettő peru că și fumul
Că lemnele în focu ósele-mi secaró
Pălitu-m-am și m-am uscat că hérba..., etc.*

Nu este însă numai cazul acestei *ortografii latinizante* și a lui Heliade.

În general, în cazul literaturii neoanacreontice și pașoptiste s-au operat *îndreptări tacite* și *actualizări* în sensul *fiabilizării* lecturii pentru cititorii moderni.

În aceste condiții, literatura veche este *dezavantajată* din start.

Un public tânăr sau nespecializat nu este însă adesea în stare să aibă răbdarea să *descifreze* textele vechi.

Varlaam, Costin sau Cantemir, din rațiuni diferite, sunt scriitori la care cu greu *au aderență*, fără a fi pasionați de cultura și literatura veche, cititorii zilelor noastre.

De aceea, *literatura veche*, care posedă, de multe ori, valori stilistice și literare *superioare* celei *pașoptiste* și *egale* cu cele *eminesciene* sau *moderniste* (am citat de nenumărate ori opinia lui Nichita Stănescu, căruia *poezia* lui Cantemir i se părea *mai tulburătoare* decât a tuturor poezilor români moderni), este pentru mulți...*veche* și *inaccesibilă*.

Și, mai ales, între literatura veche și cea pașoptist-modernă pare a fi o *ruptură de nedepășit*, deși a doua a preluat o sumă de teme și motive de la cea dintâi, și cu toate că prima are nu doar *virtuți stilistice*, dar și *un conținut filosofic și reflexiv* cu mult mai bogat.

Privind spre cele două *poetizări* de mai sus, ale psalmului menționat, Dosoftei mi se pare un poet mai *inspirat* decât Heliade, chiar dacă îi despart două secole, în defavoarea primului, și chiar dacă al doilea beneficia de un context istoric incomparabil mai *generos* cu scriitorii și cultura.

Influențe ale liricii engleze romantice în poezia pașoptistă

1. *Oda la o ciocârlie* a lui Shelley și poezia românească

Remarcam, cu altă ocazie, prezența unei *comparații insolite*, în poezia *Călin (file din poveste)* a lui Eminescu, a ochiului *plutitor ca o ciocârlie*:

*Toată ziua la fereastă suspinând nu spui nimică;
Ridicând a tale gene al tău suflet se ridică;
Urmărind pe ceruri limpezi cum plutește o ciocârlie
Tu ai vrea să spui să ducă către dânsul o solie,
Dar ea zboară...**tu cu ochiul plutitor și-ntunecos**
Stai cu buze discleștate de un tremur dureros.*

N-am reușit să identific *o sursă inechivocă* (poate că *nici nu există*), dar mi-a atras atenția poemul lui Percy B. Shelley, *Ode to a Skylark (Odă la o ciocârlie)*:

*Hail to thee, blithe Spirit!
Bird thou never wert,
That from heaven, or near it,
Pourest thy full heart
In profuse strains of unpremeditated art.*

*Higher still and higher
From the earth thou springest
Like a cloud of fire;
The blue deep thou wingest,
And singing still dost soar, and soaring ever singest.*

*In the golden lightning
Of the sunken sun,
O'er which clouds are bright 'ning,
Thou dost float and run,
Like an unbodied joy whose race is just begun.*

*The pale purple even
 Melts around thy flight;
 Like a star of heaven
 In the broad daylight
 Thou art unseen, but yet I hear thy shrill delight –*

*Keen as are the arrows
 Of that silver sphere
 Whose intense lamp narrows
 In the white dawn clear
 Until we hardly see – we feel that it is there.*

*All the earth and air
 With thy voice is loud,
 As, when night is bare,
 From one lonely cloud
 The moon rains out her beams, and heaven is overflowed.*

*What thou art we know not;
 What is most like thee?
 From rainbow clouds there flow not
 Drops so bright to see
 As from thy presence showers a rain of melody.*

*Like a poet hidden
 In the light of thought,
 Singing hymns unbidden,
 Till the world is wrought
 To sympathy with hopes and fears it heeded not:*

*Like a high-born maiden
 In a palace tower,
 Soothing her love-laden
 Soul in secret hour
 With music sweet as love, which overflows her bower:*

*Like a glow-worm golden
 In a dell of dew,
 Scattering unbeholden
 Its aerial hue
 Among the flowers and grass, which screen it from the
 view:*

*Like a rose embowered
 In its own green leaves,
 By warm winds deflowered,
 Till the scent it gives
 Makes faint with too much sweet these heavy-winged
 thieves:*

*Sound of vernal showers
 On the twinkling grass,
 Rain-awakened flowers,
 All that ever was
 Joyous, and clear, and fresh, thy music doth surpass.*

*Teach us, sprite or bird,
 What sweet thoughts are thine:
 I have never heard
 Praise of love or wine
 That panted forth a flood of rapture so divine.*

*Chorus hymeneal
 Or triumphal chaunt
 Matched with thine would be all
 But an empty vaunt –
 A thing wherein we feel there is some hidden want.*

*What objects are the fountains
 Of thy happy strain?
 What fields, or waves, or mountains?
 What shapes of sky or plain?
 What love of thine own kind? what ignorance of pain?*

*With thy clear keen joyance
 Languor cannot be:
 Shadow of annoyance
 Never came near thee:
 Thou lovest, but ne'er knew love's sad satiety.*

*Waking or asleep,
 Thou of death must deem
 Things more true and deep
 Than we mortals dream,
 Or how could thy notes flow in such a crystal stream?*

We look before and after,
 And pine for what is not:
 Our sincerest laughter
 With some pain is fraught;
 Our sweetest songs are those that tell of saddest thought.

Yet if we could scorn
 Hate, and pride, and fear;
 If we were things born
 Not to shed a tear,
 I know not how thy joy we ever should come near.

Better than all measures
 Of delightful sound,
 Better than all treasures
 That in books are found,
 Thy skill to poet were, thou scorner of the ground!

Teach me half the gladness
 That thy brain must know,
 Such harmonious madness
 From my lips would flow
 The world should listen then, as I am listening now!

Comparația între Shelley și Eminescu se poate reține, nu prin *identitatea* viziunilor, ci prin forța *dematerializării* subiectului (la Shelley, pe care o remarcă Gaston Bachelard³⁶) sau a obiectului comparat.

Pentru Shelley, ciocârlia este *spirit voios* (*blithe Spirit*), *bucurie netrupească/fără de trup* (*unbodyed joy*), creator de *artă nepremeditată* (*unpremeditated art*), nerafinată, care n-are nevoie de stilizare, precum arta creată de oameni.

Minunea ciocârliei este că ea e *nevăzută* (*thou art unseen*) – un artist nevăzut –, și cu toate acestea capodopera pe care o creează este o punere în scenă complexă, care combină *simfonia* cântecului său mirabil cu *pictura* răsăritului de soare spre care ea atrage atenția prin revărsarea glasului său din înălțime: *From rainbow clouds there flow not / Drops so bright to see / As from*

³⁶ A se vedea Gaston Bachelard, *Aerul și visele. Eseu despre imaginația mișcării*, traducere de Irina Mavrodin, Ed. Univers, București, 1997.

thy presence showers a rain of melody (Din nori de curcubeu nu curg / Picături atât de strălucitoare / Așa cum din prezența ta se revarsă o ploaie de cântec).

Încât poetul spune: *What thou art we know not* (Ceea ce ești nu știm).

Insinuarea este evidentă și o va sugera și autorul cât de curând (căci ciocârlia este *Like a poet hidden / In the light of thought* [Ca un poet ascuns / În lumina gândului], precum este ciocârlia un cântec ascuns în lumina indefinibilă/ inefabilă a zorilor): poetul *ar trebui să fie* ca această pasăre, arta sa să semene cu o mixtură complexă, poezia să fie *pictură* și *simfonie* în același timp, o exprimare a ființei sale care să pună în interogație contemplatorul de artă în legătură cu forța creatoare a omului, cu ceea ce este ființa, creația...

Poezia este un vector spre reflecție abisală și întotdeauna a fost așa, chiar și atunci când nu intenționează să *versifice* un discurs filosofic.

Dar pentru că este o invitație la reflecție teologică și filosofică profundă, tocmai de aceea a putut Heidegger să formuleze o filosofie care a avut și are mult succes, pornind de la poezia lui Rilke, Trakl și Hölderlin.

Simțurile *se inefabilizează*, vederea și auzul sunt pe cât de acute și pătrunzătoare, pe atât de *metamorfotice* și de *imposibil de reținut* într-o singură senzație sau descriere.

E o splendidă ecuație metaforică, o sinteză care poate fi considerată mistică sau o devansare a sinesteziei simboliste, dacă symbolismul însuși n-ar fi, în opinia noastră, o avansare (deși tot o încercare) spre a înțelege *nedefinibilul*.

Esența artei, a creației, a ființei...Fundamentele se află dincolo de ceea ce poate fi sesizat.

*In the white dawn clear / Until **we hardly see** – **we feel that it is there*** (În limpezimea zorilor albind / Înainte de a distinge – simțim că este acolo): simțirea sau presimțirea *dincolo de vedere* reprezintă nu doar un *indiciu* al poeziei moderne, o nesiguranță la adresa simțurilor și mai ales a celui mai redutabil și mai credibil dintre ele, *văzul* (începând de la definiția din *Metafizica* lui Aristotel încoace), ci și, totodată, o căutare a transcendenței, *presimțită* în formele *premeditate* sau *nepremeditate* ale creației.

Această *presimțire* am sesizat-o și altădată, în poezia noastră, la Costache Negruzzi (care nu este reținut în primul rând ca poet, dar a cărei *Melancolie* ni se pare o artă poetică demnă de studiat, o sinteză a conștiinței romantice a poeților pașoptiști): *Steaua zilei ostenește tânjitoarele-mi vederi; / Ochiul meu muiat în lacrimi află mai multe plăceri / Când pe nori d-azur și aur căutând se obosește / Lumina ce nu se vede, dar tot încă se simțește.*

Vederea *tânjește*, paradoxal, după ceea ce nu se vede, după o epifanie care *se simțește*, o vedere mai presus de vedere pe care o simte că există. *We feel that it is there...*

Ar mai fi și alte exemple, precum cel al lui Bolintineanu, care conduc spre aceeași concluzie: *Iar neaua sa eternă [a dimineții] ce luce sub lumină / Râu d-ambru, se îngână cu purpura divină / Și se răsfrânge-n marea de spumă și d-azur / C-un cer ce-atâtea stele îl fac și mai obscur!* (Conrad).

Bolintineanu este, de altfel, un vizual aparte...

Inspirat sau nu de poezia lui Shelley, Alecsandri scrie și el *Legenda ciocârliei*, în care versifică o legendă românească, într-adevăr, adăugându-i însă motive romantice, între care și pe cel al *umbrei* care rămâne pe pământ atunci când începe călătoria cosmică (*firul* ideii va fi reluat de Eminescu în *Sărmanul Dionis* și în *Povestea magului călător în stele*) sau pe cel cosmogonic: *De când nu era încă pământul care este, / De când tot ce e-n lume era numai poveste / Și raza de lumină și razele căldurei / Erau comori ascunse în haosul naturei...*

2. Keats și Alecsandri

Se pot face apropieri și între lirica pașoptistă și *Oda la o privighetoare*, a lui John Keats, care se pare că i-a inspirat pe poeții români, mai ales pe Alecsandri:

Ode to a Nightingale

*My heart aches, and a drowsy numbness pains
My sense, as though of hemlock I had drunk,
Or emptied some dull opiate to the drains
One minute past, and Lethe-wards had sunk:
'Tis not through envy of thy happy lot,
But being too happy in thine happiness, -
That thou, light-winged Dryad of the trees,
In some melodious plot
Of beechen green and shadows numberless,
Singest of summer in full-throated ease.*

O, for a draught of vintage! that hath been
Cool'd a long age in the deep-delved earth,
Tasting of Flora and the country green,
Dance, and Provençal song, and sunburnt
mirth!

*O for a beaker full of the warm South,
Full of the true, the blushful Hippocrene,
With beaded bubbles winking at the brim,
And purple-stained mouth;
That I might drink, and leave the world
unseen,
And with thee fade away into the forest
dim:*

*Fade far away, dissolve, and quite forget
What thou among the leaves hast never
known,
The weariness, the fever, and the fret
Here, where men sit and hear each other
groan;
Where palsy shakes a few, sad, last gray hairs,
Where youth grows pale, and spectre-thin,
and dies;
Where but to think is to be full of sorrow
And leaden-eyed despairs,
Where Beauty cannot keep her lustrous eyes,
Or new Love pine at them beyond to-
morrow.*

*Away! away! for I will fly to thee,
Not charioted by Bacchus and his pards,
But on the viewless wings of Poesy,*

Though the dull brain perplexes and retards:
 Already with thee! tender is the night,
 And haply the Queen-Moon is on her throne,
 Cluster'd around by all her starry Fays;
 But here there is no light,
 Save what from heaven is with the breezes
 blown
 Through verdurous glooms and winding
 mossy ways.

I cannot see what flowers are at my feet,
 Nor what soft incense hangs upon the
 boughs,
 But, in embalmed darkness, guess each sweet
 Wherewith the seasonable month endows
 The grass, the thicket, and the fruit-tree wild;
 White hawthorn, and the pastoral eglantine;
 Fast fading violets cover'd up in leaves;
 And mid-May's eldest child,
 The coming musk-rose, full of dewy wine,
 The murmurous haunt of flies on summer
 eves.

Darkling I listen; and, for many a time
 I have been half in love with easeful Death,
 Call'd him soft names in many a mused rhyme,
 To take into the air my quiet breath;
 Now more than ever seems it rich to die,
 To cease upon the midnight with no pain,
 While thou art pouring forth thy soul
 abroad

In such an ecstasy!
 Still wouldst thou sing, and I have ears in
 vain -
 To **thy high requiem** become a sod.

Thou wast not born for death, **immortal Bird!**
 No hungry generations tread thee down;
 The voice I hear this passing night was heard
 In ancient days by emperor and clown:
 Perhaps the self-same song that found a path
 Through the sad heart of Ruth, when, sick for
 home,

She stood in tears amid the alien corn;
 The same that oft-times hath
 Charm'd magic casements, opening on the
 foam
 Of perilous seas, in faery lands forlorn.

Forlorn! the very word is like a bell
 To toll me back from thee to my sole self!
 Adieu! the fancy cannot cheat so well
 As she is fam'd to do, deceiving elf.
 Adieu! adieu! thy plaintive anthem fades
 Past the near meadows, over the still stream,
 Up the hill-side; and now 'tis buried deep
 In the next valley-glades:
Was it a vision, or a waking dream?
 Fled is that music: – Do I wake or sleep?

Alecsandri dedică privighetorii câteva strofe din
 poezia *Concertul în luncă*, în care închipuie adunarea
 florilor, a păsărilor și a găzelor pentru a asculta concertul
 privighetorii:

*În poiana tăinuită unde zbor luciri de lună,
 Floarea oaspeților luncii cu grăbire se adună,
 Ca s-asculte-o cântăreață revenită-n primăvară
 Din străinătatea neagră, unde-i viața mult amară. /.../*

*Dar, tăcere!...Sus pe-un frasin un lin freamăt se aude!...
 Toți rămân în așteptare. Cântăreața-ncet prelude.
 Vântul tace, frunza deasă stă în aer neclintită...
 Sub o pânză de lumină lunca pare adormită.*

*În a nopții liniștire o divină melodie
 Ca suflarea unui geniu printre frunze alin adie,
 Și tot crește mai sonoră, mai plăcută, mai frumoasă,
 Pân' ce umple-ntreaga luncă de-o vibrație-armonioasă.*

*Gânditoare și tăcută luna-n cale-i se oprește.
 Sufletul cu voluptate în estaz adânc plutește,
 Și se pare că s-aude prin a raiului cântare
 Pe-ale îngerilor harpe lunecând mărgăritare.*

*E privighetoarea dulce care spune cu uimire
Tainele inimei sale, visul ei de fericire...
Lumea-ntreagă stă pătrunsă de-al ei cântic fără nume...
Macul singur, roș la față, doarme, dus pe ceea lume!*

Finalul anecdotic ruinează atmosfera solemnă și încercarea de instaurare a unei *metafizici* sau a unui sens ascendent, spre înălțimea transcendenței.

Alecsandri revine însă întotdeauna în *realitate* (ca în *Pasteluri* – poate tocmai de aceea nu *Pastelurile* au constituit sursa principală de inspirație pentru Eminescu, din opera lui Alecsandri, ci *Legende*), intimidat parcă de apropierea prea intimă de *marea taină*, despre care Keats putea spune că *I have been half in love with easeful Death*.

În mod cert însă, *estazul* paradisiac i-a fost sugerat de versurile poetului englez, nu fără a deține, în tradiția sa literară veche, destule elemente *recurente* care i-au făcut *îmbietoare* aceste referințe la *extazul mistic* și *sugestiile transcendente*.

Imaginea *Lunii-Regină* și a *zânelor-stele* care o înconjoară s-ar putea să fi fost prelucrată și dezvoltată de Eminescu, în *Memento mori*, după cum și *Hyperion*-ul lui Keats se poate să-i fi sugerat *numele* din poemul *Luceafărul* (pentru că alte apropieri nu se pot face).

De asemenea, *the murmurous haunt of flies on summer eves* ne amintește versurile eminesciene: *Împlu aerul văratic de mireasmă și răcoare / A popoarelor de muște sărbători murmuitoare* (*Călin* (*file din poveste*)).

Sărbătoarea găzilor, din *Călin*, este precedată însă de cea din poemul menționat al lui Alecsandri, *Concertul în luncă*, în două strofe care pregătesc *intrarea în scenă* a *privighetorii*.

Alte versuri din poemul alecsandrin (*Vântul tace, frunza deasă stă în aer neclintită... / Sub o pânză de lumină lunca pare adormită. / În a nopții liniștire...*) suportă neîndoielnic o comparație cu cele care surprind atmosfera *câmpenesc-cosmică* din câteva strofe binecunoscute și destul comentate ale poemului *Zburătorul* lui Heliade: *E noapte naltă, naltă /.../ Tăcere este totul și nemișcare plină /.../ Nici frunza nu se mișcă, nici vântul nu suspină...*, etc.

Dar *peisaje spiritualizate, simbolice*, de acest fel, se recunosc și în lirica lui Alexandrescu, în poemul *Viața câmpenească*, unde este *sugerată* de asemenea prezența privighetorii:

*L-acea adâncă simțire,
Care sub ceruri senine
Seara aduce cu sine,
Slobod de griji, de dorințe,
În cugetu-mi mulțumit,
Slăvind o-naltă putere,
**Eu ascultam în tăcere
Al multor mii de ființe
Concertul nemărginit.***

*Și când luna-argintuită,
Albind iarba de pe vale,
Ieșea plină, ocolită
De stelele curții sale,
Pe dealurile râpoase,
Stam, mă opream să privesc
Cerurile semănate
De globuri nenumărate,
Care, făclii luminoase,
În umbra nopții lucesc.*

*Prin aluniș sufla vântul,
Frunza ușor clătina,
Nucii bătrâni ca pământul
De-a lungul se desina;
Unda cea armonioasă
A unui ascuns izvor,
Ca o șoaptă amoroasă
S-auzea în preajma lor.*

*Curmând adâncă tăcere
A câmpului liniștit,
**Un glas cânta cu plăcere
Un cântec obișnuit.**
Ăst glas, această câmpie,
Noaptea care mă-nvelea
Gândiri de melancolie
În inimă-mi învia.*

Cântecul obișnuit al nopții, în sensul de *atât de cunoscut* autorului, este desigur *cel al privighetorii*, chiar dacă Alexandrescu nu o numește.

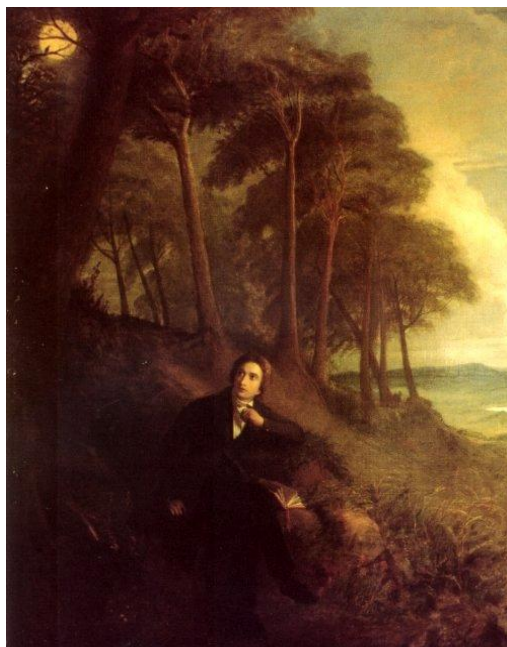
Credem însă că poeții români și mai ales Alecsandri au fost impresionați de aceste ode închinete, în lirica engleză, ciocârliei și privighetorii, și au purces la *transplantarea* modelelor în poezia română, în poezii originale însă, care mai păstrează doar câteva urme din sursele inițiale, dar care încearcă să *transfere* atmosfera și *sentimentul de fior divin*.

Intenția poezilor români a fost de a *împământeni/naționaliza* aceste motive, de a le *româniza*, având în vedere imperativul creării unei *literaturi naționale* și beneficiind de faptul că *impresionabilitatea populară* se manifestase anterior, în legătură cu aceste *subiecte*, în cântecele folclorice și în basme, Alecsandri pornind de la legende populare pe care le versifică: *Legenda rândunicăi* și *Legenda ciocârliei*.

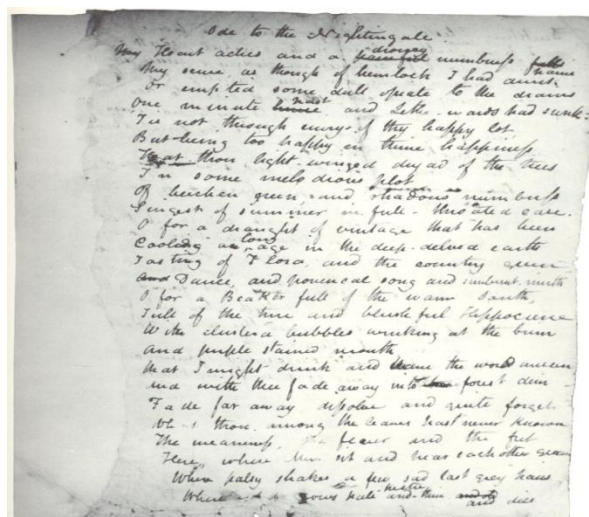
Este un *reflex* important de subliniat, pentru că el indică *sensul* și condițiile în care s-a desfășurat *sincronizarea* poeziei preromantice românești cu cea europeană: în măsura în care *temele* și *motivele* liricii romantice de pe continent puteau afla corespondențe în sensibilitatea și reflexivitatea românească.

*

La 20 de ani după moartea poetului John Keats, Joseph Severn a pictat faimosul portret *Keats ascultând o privighetoare pe Hampstead Heath*³⁷:

Manuscris Keats³⁸:

³⁷ Sursa imaginii: <http://englishhistory.net/keats/poetry/odetoanightingale.html>.
<http://englishhistory.net/keats/images/keats45.jpg>.

³⁸ Sursa imaginii, unde se pot găsi și alte fotografii ale manuscriselor lui John Keats: <http://englishhistory.net/keats/manuscripts.html>.

Câmpia transcendentală

Ar fi trebuit să spun *Peisajul transcendental*, dar e mai adesea vorba de *câmpie*...

Am făcut deja, anterior, câteva referiri sporadice la *poezia naturii* străbătută de un *fior mistic* din poezia pașoptistă, și care leagă *terestrul* de *infinitul cosmic* și de *transcendența eternă*.

Această *stare a poeziei*, ca să mă exprim nichitian, nu a fost *individualizată* în sfera *meditațiilor* și este pusă pe seama influenței poeziei romantice și *cu prisosință* a lui Lamartine.

Exemplele nu sunt multe, dar pot fi semnificative, din repertoriul liric pașoptist: *Viața câmpenească* a lui Alexandrescu³⁹, pasaje (pe care le-am citat deja, undeva

³⁹ Din care cităm câteva strofe:

*Așa, simpla viață
Eu știu să o prețuiesc
Și de acea fericire
Voi bucuros să-ți vorbesc
Dar florile și verdeța,
Apusul și dimineața,
Și fluierul câmpenesc,
Cu patimi, cu chinuri grele,
Cu starea inimei mele,
Nici cum nu se potrivesc. /.../*

*Însă a mea mulțumire
Pentru a ta găzduire
Eu tot nu o pot uita,
Și cât va sta prin puțință
Voi pune a mea silință
Adevăru-a imita; /.../
S-arăt atâta simțire,
Câtă simțeam mulțumire,
Când dulce serei răcoare
În preajmă-mi se întindea
Și patimi sfințitoare,
Ca aburi din lac, din mare,
Deșertul mi le-absorbea.*

*Coprinsul, unde odată
Împreună-am viețuit,
Și plăcerea-adevărată
Zilele mi-a îndulcit,
Este un câmp lat, ce are
De vechi și firești hotare
Un mal către răsărit,
Iar către apus o apă,*

*Ce saduri, grădini adapă,
Ce udă țărnul setos,
Și-n ramuri multe-mpărțită,
Curge mândră, liniștită,
Pe patu-i cel năsipos. /.../*

*Aproape de casă-ndată,
Spre miazănoapte s-arată
O biserică smerită,
Un templu dumnezeiesc,
Unde muncitorul [pământului] vine
Prinoasele să-și închine,
Unde ruga umilită,
Ca tămâia cea sfințită,
Este la cer priimită
De Părintele obștesc. /.../*

*În vale se văd desișuri,
Saduri, livezi, alunișuri,
Pe urmă ochiul zărește
Un deal ce se prelungește
Verde și împetrițat.
Coastele-i sunt învălitate
De vii, de semănături,
De țarine felurite,
De crânguri și de păduri. /.../*

*Frumoasă singurătate
Bunurile-adevărate
În sânul tău le-am simțit;
Pace, liniște, viață,
Toate acolo mă-nsoțea,
Și din orice dimineață,
Mulțumirea se năștea. /.../*

*Supus la acea uimire,
L-acea adâncă simțire,
Care sub ceruri senine
Seara aduce cu sine,
Slobod de griji, de dorințe,
În cugetu-mi mulțumit,
Slăvind o-naltă Putere,
Eu ascultam în tăcere
Al multor mii de ființe
Concertul nemărginit.*

*Și când lun-argintuită,
Albind iarba de pe vale,
Ieșă lină, ocolită
De stelele curții sale,
Pe dealurile râpoase,
Stam, mă opream să privesc
Cerurile semănite
De globuri nenumărate
Care, făclii luminoase,
În umbra nopții lucesc.*

mai sus și care au fost *remarcate* și comentate în trecut, pentru *reușita poetică*) din *Serafimul și heruvimul* și din *Zburătorul* lui Heliade, alte versuri din Alecsandri (*Legenda rândunicăi*⁴⁰, *Dan, căpitan de plat*⁴¹, *Păstorii și plugarii*⁴², *Ghioaga lui Briar*⁴³, etc.).

*Prin aluniș sufla vântul,
Frunza ușor clătina,
Nucii bătrâni ca pământul
De-a lungul se desina;
Unda cea armonioasă
A unui ascuns izvor
Ca o șoaptă amoroasă
S-auzea în preajma lor.
Curmând **adâncă tăcere**
A câmpului liniștit,
Un glas cânta cu plăcere
Un cântec obicinuit.
Ast glas, **această câmpie,**
Noaptea care mă-nvălea
Gândiri de melancolie
În inimă-mi învia. /.../*

***La câmp, locaș de plăcere,**
Eu mulțumit aș trăi,
Liniștit și în tăcere,
Ziua mea aș împlini.*

⁴⁰ *Visează luna-n ceruri!...sub visul cel de lună
Flori, ape, cuiburi, inimi visează împreună.
Nicio mișcare-n frunze, și nicio adiere
Nu tulbură în treacăt **a nopții dulci mistere.***

⁴¹ ***E noaptea înstelată, e caldă, liniștită!**
Se pare că din ceruri pe lumea adormită
Plutește-o **lină, dulce, divină îndurare.***

⁴² *Priviți pe cele **dealuri înalte, înverzite,**
Pe-acele **largi poiene** cu flori acoperite,
Priviți străini de lume, păstorii cei români,
Aproape de-a lor turme păzite de-ai lor câni,
Trăind o viață lină în tainica natură,
Cu buciul în mână, cu fluierul la gură.
Cereasca limpezime, precum într-un izvor,
Alin se oglindește în sufletele lor... /.../*

*Priviți pe cea câmpie frumoasă, roditoare,
Plugarii, muncitorii lucrând în foc de soare.
Pe fața lor cea blândă, pe ochii lor cei vii
Adie boarea dulce din **verzile câmpii.***

⁴³ *El ce trăise ca șoimul izolat,
Din răvârsatul vieții pe lume-nstrăinat,
Crescut în înfrățire cu iarba și cu vântul,
Având de templu cerul și de culcuș pământul;
El, oaspele câmpiei, născut pe al ei sân,
Scăldat în foc de soare și-n limpede senin,
Ce nu văzuse încă nici sate, nici orașe,*

Se remarcă, cu destul de multă ușurință, în aceste versuri, ale lui Alexandrescu și Alecsandri, prezența unor *coordonate* bivalente: *geografice* și *spirituale*, în același timp.

Iar în *coordonatele geografice* le integrăm și pe cele *cosmice*, care fac parte, în mod *organic*, din *peisajul* rural și câmpenesc, din orizontul câmpiei care se deschide spre cele ale cerului, spre *lună* și spre *stele*, anume, care formează un *alter-ego* al *curții* ori al *templului* pământesc și în același timp o alegorie a *celor spirituale*.

Câmpul sau *câmpia* are determinări sempiternice (mărginit de *nuci bătrâni ca pământul* și de *lun-argintuită* cu *stelele curții sale*), cu trimiteri paradisiace la *grădini* și *saduri* edenice și mai ales la *tăcerea*, *pacea* sau *liniștea* covârșitoare, care domină *peisajul* și care nu pare *tulburată* ci mai degrabă *înțețită* (oricât de paradoxal) de *simfonia*, de corul armonios al păsărilor cântătoare (dublet *terestru* al corurilor angelice).

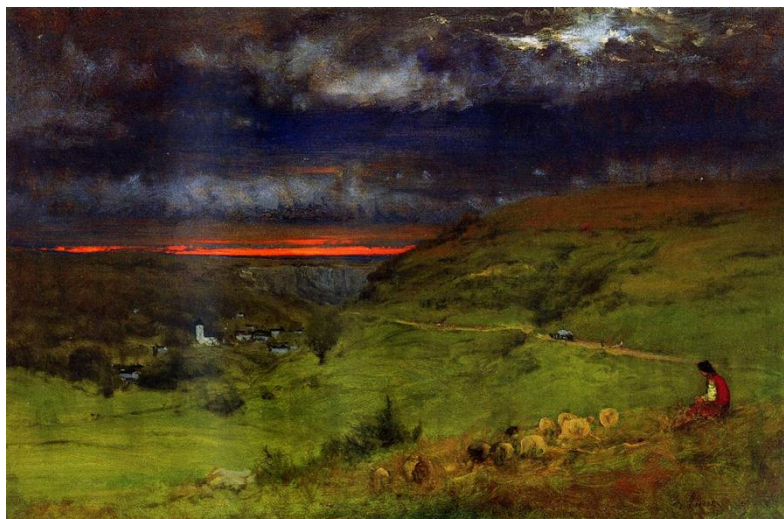
Propensiunea spre *singurătate/ solitudine/ sihăstrie* și spre *liniște/ isihie* este un element care aparține aceleiași viziuni *paradisiace* asupra *telosului* existențial, care picturalizează *peisajele romantice* în felul acesta.

Peisajul paradisiac – oglindire fidelă a paginilor literaturii vechi – stă *fără probleme* în *compania* celui tipic romantic (*văi, dealuri râpoase* sau *dealuri înalte, păduri, desișuri, largi poiene*). Așa după cum *melancolia* romantică păstrează conotațiile *nostalgiei* tradiționale, ale *regretului* îndepărtării de *patria celestă*.

Liniștea suprapământescă a înserării, ca și *taina nopții*, nu sunt *impresioniste*, nu sunt simple *senzații*, ci *percepții* ale unei *sensibilități spirituale*, pe care o va augmenta Eminescu în lirica sa.

În general, *tonurile* acestor *peisaje* sunt *intense* și nu *vagi, impresioniste*.

Nici florile-omenirei cu chipuri drăgălașe;
El, care ziua-ntreagă se-ngână cu un pai,
Și-n cânticul de *paseri* surprinde-un dulce grai...

George Inness, *Sunset at Etretat*

Diafanul sau inefabilul acestor picturi lirice stă în simboluri, în sugestia alegorică.

Cei care au dorit să devieze sensul acestui *tradiționalism* spre *sămănătorism* și *poporanism/narodnicism*, n-au înțeles decât în mică măsură care era semnificația *idealismului* acestor pasaje lirice.

Am început cu Alexandrescu, cel care era considerat și de Călinescu „cea mai puternică expresie a lamartinismului la noi”⁴⁴.

Călinescu tinde însă a-i atribui poetului francez toate *meritele*. Nu sunt foarte convinsă de *justificarea* pe de-a-ntregul a acestei poziții și nu doar în ceea ce-l privește pe Alexandrescu.

Bănuiam mai demult – și ne-am și exprimat această opinie – că pașoptiștii *adaptează* temele romantice unui *fond* literar, spiritual și cultural autohton (sau invers: *adaptează* acest fond la temele și expresivitatea romantice).

Au afirmat-o și alții, dar nu răspicat, și se insinuează mai adesea că *importul occidental* de literatură modernă, în epoca *romantică*, este *total*, și, implicit, că singura zestre românească de poezie consta în *cântece de lume* și *poezii neoanacreontice*.

⁴⁴ G. Călinescu, *Istoria literaturii române. De la origini până în prezent*, ediție nouă revăzută de autor, text stabilit de Al. Piru, Ed. Vlad & Vlad, Craiova, 1993, p. 156.

Am făcut deja, în *Epilog la lumea veche*, vol. I, demonstrația că *neoanacreonticii* nu sunt străini nici de *tradiția poetică veche* (a lui Dosoftei, Miron Costin – continuată într-o *proză lirică* teologico-filosofică de Antim Ivireanul și Dimitrie Cantemir –, cu temele biblice ale *Psalmilor* și *Ecclesiastului*) și nici de exigențele etice și religioase ale experienței literare medievale.

Așa încât, cu atât mai puțin, nu putem să-i acordăm credit lui Călinescu când susține că inclusiv „religiozitatea, *rugăciunea*” (pe lângă *meditație*, *armonia naturii*, atracția *infinitalui*) din poezia lui Alexandrescu sunt, de fapt, „ale poetului francez”⁴⁵, Lamartine.

Poate *tonul* lor poetic, dar nu și *atitudinea în sine* a pașoptiștilor români, aplecarea lor spre *mistică* și spre *notația literară* a sensibilității filosofice și a emoției și cugetării lor religioase.

Dimpotrivă, credem că problema trebuie pusă *invers*, și anume observând mai degrabă faptul că *religiozitatea* și *melancolia mistică* a lui Lamartine au determinat un atât de mare succes al poetului francez între preromanticii români, pe lângă motivațiile de ordin politic.

O probă în sprijinul acestei realități o constituie și felul în care pașoptiștii au admirat *clasicismul* lui Voltaire și i-au urmat *modelul literar*, dar au dezavuat deschis *scepticismul iluminist* din manifestarea acestuia.

Același lucru reiese și din *selecția* traducerilor din Byron, care au ocolit *satanismul* din *Cain* ce încuraja insurgența *anti-teistă* (cel puțin putea fi interpretat astfel, chiar dacă Byron nu s-a declarat niciodată *ateu*), etc.

Substanța peisajului cu valențe *cosmice* și *transcendentale* din lirica pașoptistă, după cum se poate vedea în texte, dezmente o asemenea părere, a *importului* din Occident a sentimentului religios.

Materia poetică despre care discutăm ne oferă două axe de studiu semnificative: în primul rând, o *poezie filosofică* ce reprezintă un segment din lirica pașoptistă capabil să ilustreze *reflecția* și *contemplația* romantică, alături de *meditația* pe marginea *ruinelor*⁴⁶, față de care formează însă o *temă* distinctă.

⁴⁵ Ibidem.

⁴⁶ Poezia ruinelor „se înscrie într-o largă acțiune a epocii de redescoperire, de revalorificare a tradițiilor istorice; ceea ce Asachi sau Kogălniceanu aduc în

Thomas Cole, *Romantic landscape with ruined tower*

În al doilea rând, este un sector literar anticipativ al unui curent modernist important, și care conține *în nuce* temele și motivele *tradiționalismului* interbelic (de la Goga la Blaga, trecând prin Philippide, Ion Pillat, Vasile Voiculescu).

Nu a fost până acum cercetat din această perspectivă și această lacună ne privează de un orizont în stare să perceapă continuitățile și să evite lanurile de umbră și *pasajele* de la o epocă la alta marcate de *indistincție*.

În fine, ceea ce este de asemenea semnificativ de menționat, în legătură cu acest *segment* poetic din lirica pașoptistă, e faptul că eludează *vijeliile* interioare romantice, *răul secolului*, sentimentul de cădere *în abis*, conștiința *abruptă* a morții sau acea melancolie *fără scăpare*.

Această eludare nu definește *toată* lirica poezilor pe care îi vom menționa (dar ar fi și absurd să pretindem că ei pot fi cu totul ruși de *spiritul veacului*) și *poate* că nu îi *definește* decât într-o anumită măsură, mai mare sau mai mică, în funcție de personalitatea fiecăruia, dar nu se poate nega sau ignora că există această *tendință* spre

planul cunoașterii trecutului, Heliade, Alexandrescu, Hrisoverghi împlinesc în plan poetic, descoperind nu numai puterea exemplară a istoriei (precept clasic în definitiv), ci și valoarea poetică a temei, comună și ea unui stadiu timpuriu al romantismului contemporan și chiar preromantismului, răspândit în lume odată cu lecturile din Volney, din Young sau din Ossian”, cf. Mircea Angheliescu, *Echilibrul între Antiteze...*, op. cit., p. 82.

pacificare lăuntrică, pe care foarte corect a identificat-o Mircea Anghelescu atât la Heliade (i-am citat deja opinia undeva anterior, când am vorbit despre *Anatolida*), cât și la Alexandrescu: „poetul nu apare niciodată ca o ființă telurică, dezlănțuită, pasiunile sale fiind filtrate și estompate de uitare, de sentimentul melancolic al tăcerii universale”⁴⁷.

De altfel, nici peisajul *câmpenesc* al acestor episoade poetice (care pot fi poezii întregi sau numai fragmente de poezii – mai adesea), nici *idilismul* sau *idealismul rustic*, deși nu sunt chiar *străine* romantismului, nu corespund întru totul *peisajului poetic* al epocii, caracterizat mai adesea de *alegoria montană* a sentimentului romantic *descendent* pe *panta disperării* și tot la fel de *brusc ascendent* spre înălțimile transcendenței divine.

Așa încât *orizontala pacifică* a câmpiei și a satului (Eminescu va introduce un *deal* și niște *turme* sugerând transhumanța și deci *munții*, în *Sara pe deal*), aflată într-un plan de *paralelism* și *corespondență* cu linia cerului (sintagma *cereștile câmpii* există, de altfel, la pașoptiști⁴⁸, denumind întinderile nesfârșite ale cerului: o *reprezentare* a cărei simbolistică nu prea a fost sesizată), indică o *detaliere* și o *amplificare* pur românească a unei viziuni romantice.

Că a fost *resimțită* astfel o dovedește, cum am mai spus, și receptarea și perpetuarea ei în *modernismul tradiționalist* – Șerban Cioculescu avea dreptate când situa *modernismul poetic românesc* în *post-romantism*.

Câmpia îi este specifică, în mod evident, lui Alexandrescu (vezi *Viața câmpenească* dar și alte poeme⁴⁹) și lui Heliade: (*Dar câmpul și argeaua*

⁴⁷ Mircea Anghelescu, *Introducere în opera lui Gr. Alexandrescu*, Ed. Minerva, București, 1973, p. 20.

⁴⁸ Grigore Alexandrescu:

*Tăcerea e adâncă și noaptea-ntunecoasă;
Norii ascund vederea înaltelor țării
Ș-a stelelor de aur mulțime luminoasă
Ce smălțuiau seninul cereștilor câmpii.
(Candela)*

⁴⁹ *Adesea pe câmpie
Auz o armonie,
Un ce melodios:
Un glas care se pare*

câmpEANUL ostenește /.../ Tăcere pretutindeni acuma stăpânește...(Zburătorul).

Dar putem spune nu doar atât, ci și că această câmpie este *atât de specifică* pașoptiștilor, încât, odată ajunși la malul mării, infinitul acvatic le apare drept *câmpiile lichide* sau *tărâmele lichide* sau (cu o expresie mai puțin fericită) *câmpul cel apos* (Bolintineanu – Conrad) – un pământ lichid, mișcător – sau ca *umed plai* (Alecsandri – Bosforul) ori ca *a mărilor câmpie și umede câmpii* (Alexandrescu – Răsăritul lunii. *La Tismana; Barca*).

Nu e însă mai puțin adevărat că Alexandrescu vede și *cerul ca o câmpie* (Eliza) și că acesta poate fi descris drept: *azurele câmpii* (Adio. *La Târgoviște*).

Să privim însă și noi mai de aproape *celebrul tablou* al lui Heliade din *Zburătorul*:

*Era în murgul serii și soarele sfințise;
A puțurilor cumpeni țipând parcă chemau
A satului cireadă, ce greu, mereu sosise,
Și vitele muginde la jgheab întins pășeau.*

*Ascuns în depărtare,
Un imn misterios.*

*De unde oare vine?
Din sferele senine?
Din zefirii ce zbor?
Din iarba ce șoptește?
Din planta ce trăiește?
Din floare? din izvor?*

*Din niciuna în parte,
Din multe-mpreunate,
Din toate e-ntocmit;
E glas al suferinței,
Al lumii și-al ființei
Suspîn nemărginit.
(Frumusețea)*

*O vedeți colo, colo în vale,
Unde natura vesel zâmbește,
Unde păstorul zilele sale
În paza turmei le mărginește?
Inimă simplă, nevinovată,
Orice dorință lesne-mpîlinită.
La câmp simțirea e-adevărată,
La câmp, viața e fericită:
La câmp, nădejdea zice, veniți,
În fericire de vreți să fiți.
(Fericirea)*

*Dar altele-adăpate trăgeau în bătătură,
În gemete de mumă vițeei lor strigau;
Vibra al serii aer de tauri grea murmură;
Zglobii sărind vițeei la uger alergau.*

*S-astâmpără ast zgomot, ș-a laptelui fântână
Începe să s-audă ca șoaptă în susur,
Când ugerul se lasă sub **fecioreasca mână**
Și prunca vițelușă tot tremură-mprejur.*

***Încep a luci stele** rând una câte una
Și focuri în tot satul încep a se vedea;
Târzie astă-seară răsare-acum și luna,
Și, cobe, câteodată tot cade câte-o stea.*

*Dar câmpul și argeaua câmpeanul ostenește
Și dup-o cină scurtă și somnul a sosit.
Tăcere pretutindenii acuma stăpânește,
Și lătrătorii numai s-aud neconținut.*

***E noapte naltă, naltă;** din mijlocul tăriei
Veșmântul său cel negru, de stele semănat,
Destins cuprinde lumea, ce-n brațele somniei
Visează câte-aieva deșteaptă n-a visat.*

***Tăcere este totul și nemișcare plină:**
Încântec sau descântec pe lume s-a lăsat;
Nici frunza nu se mișcă, nici vântul nu suspină,
Și apele dorm duse, și morile au stat.*

Versurile *anunță* poemul *Sara pe deal* al lui Eminescu.

Heliade introduce *detaliul rustic* fără să cadă în *descriptivism naturalist* ori în *realism* prin *apropierea* privirii de cirezile de vite, de câini *lătrători* sau de *câmpeanul* ostent.

Peisajul său rămâne *pur* și *spiritualizat*, în ciuda intersectării cu elementele vieții reale, cotidiene.

Dimpotrivă, lumea e *traversată* de *un fior al sfînțeniei* (soarele *sfînțise* – considerăm intenționată

conotația), este dominată de atributele *purității* și ale *nevinovăției/inocenței*.

Acea *feciorească mână* a unei nevăzute persoane poate tinde și spre alte sugestii, mai profunde...

În permanență, cele *două peisaje*, celest și terestru, se întrepătrund, rezultatul fiind dematerializarea semnificațiilor grosiere, a rațiunilor pământești, și hierofanizarea contingenței.

Semnificațiile sunt *gradual ascendente*.

Greutatea turmelor se diseminează în...vibrații *de tauri grea murmură*, într-un mod similar celui prin care, în *Anatolida*, *materia* apelor se disimula în *sunete* – Heliade recurge la un *travesti acustic* al tendinței spre *spiritualizare*.

Doar că, spre deosebire de *Anatolida*, în care *sunetele* apelor virgine rezonează din ce în ce mai furtunos, aici *sunetele curg* spre domolire, spre *liniște*: *S-astâmpără ast zgomot, ș-a laptelui fântână / Începe să s-audă ca șoaptă în susur*.

Tonalitățile evoluează de la *a puțurilor cumpeni țipând* și de la *vite mugind* la *vibrații de grea murmură*, apoi la *șoaptă în susur* și de aici la *tăcere este totul*.

Peisajul auditiv descendent se intersectează cu *ascendența* dorului universal spre transcendentalizare.

Lumea *tace*, pe măsură ce *levitează* spre înălțimi.

Este o permanentă *coordonare* a empiricului cu transcendentul, pe care o va sesiza Eminescu, pentru că și la el *turmele* care urcă dealul se întâlnesc cu *stelele* care *le scapără-n cale* (*Sara pe deal*).

Pământul cu *fântâni* și *cumpeni* (cu *izvoare* ale sufletului și *cumpăniri* ale gândirii) întâlnește cerul înalt (*noapte naltă, naltă*), pe care *luna* și *stelele* îl aduc aproape de *vederea*, de *rațiunea* și de *sensibilitatea* umană. Fără *luna* și fără *stelele semănate* în el, ar fi un cer înalt, *intangibil*.

Steaua care *cade*, ca o *cobe*, e pe de o parte o obsesie romantică (*meteorii* nu lipsesc din poezia pașoptistă, de la Fabian Bob la Bolintineanu și Alecsandri, însă nu au întotdeauna sau *neapărat* semnificația pe care o sugera, încă de multă vreme, Milton: *Satan stood /.../ like a Comet burn'd* (*Paradise Lost*)), pe de altă parte sugerează posibilitatea trecerii

dintr-o lume într-alta, iar în al treilea rând îl *anunță* pe *Zburător*.

Somnul, liniștea, încetarea muncii înseamnă o așteptare a *transfigurării*. Pentru că *nemișcarea* e *plină*, altfel spus, *nemișcarea* e plină de *mișcare*, de *dinamismul interior* al dorului.

În acest context își va face apariția *Zburătorul*, însă nu dorim acum să vorbim despre *rolul* și *semnificația* sa.

Nemișcarea e deopotrivă *cosmică* și *terestră*.

Frunza, *vântul* și *apele* aparțin *naturii*, iar *morile* devin simboluri ale febrilității umane.

Tăcerea aceasta este *sugestivă*, pentru că este *sincronă*.

Ritmurile cosmice nu sunt *străine* de cele umane, ci *consonantice*.

Revenind însă la semnificațiile de la care am pornit când ne-am propus să dezbatem acest fragment liric, *câmpia* apare, în viziunea pașoptiștilor, ca un *orizont deschis*, ca o *lentilă* a cerului, care poate observa *înălțimea* de necuprins a infinitului cosmic și *ascensiunea* fără capăt a veșniciei.

Preromanticii români nu au nevoie de prezența *munților*, în peisajele lor, din moment ce *câmpia* le poate oferi punctul de observație din care se poate vedea *înălțimea nopții* – adică: *înălțimea* de nedeterminat a *întunericului*/ a *nedeslușirii tainei*.

Isihia romantică

Sunt bine cunoscute aptitudinile romanticilor pentru *recluziune*, pentru *retragerea din lume* și contemplarea nostalgică a *ruinelor* trecutului în coerență cu peisajele de natură *sălbatică/ ingenuă* și în consonanță cu *starea de spirit*, cu tristețea interioară și melancolia generate de pierderea ireparabilă a unui *bun de preț* – chiar și atunci când e *neprecizat* sau *vag precizat* și totuși adesea evocat în mod mai mult sau mai puțin aluziv –, un *mod de a fi în lume* și o *viziune existențială* pe care lumea (lor) modernă le-a abandonat.

Între manifestările fundamentale *preromantice* și *romantice*, s-a aflat, prin urmare, și contemplarea *peisajelor sihastre*, dominată de regretul unei existențe de tip patriarhal, în care să primeze conviețuirea cu natura, ca spațiu propice pentru elanul spre libertatea spirituală.

Preromanticii români se acomodează acestei perspective.

Confesiunea *romantică* a lui Grigore Alexandrescu, care afirma că *trăiesc în durere ca-n elementul meu* (Anul 1840), este străvezie:

Îmi place a naturei sălbatecă mânia, / În negură, și viscol, și cer întăritat, / Și tot ce e de groază, ce e în armonie / Cu focul care arde în pieptu-mi sfâșiat (Suferința).

Dincolo însă de această *corespondență* a stărilor de spirit cu *temperamentul naturii*, propensiunea lăuntrică este mai degrabă spre *liniște*, spre *pace*, în care poetul își regăsește tonusul optimist dar și adevărata vocație.

Astfel, *câmpia* este pentru el *deșărt* [pustie] (*Meditație*) și *frumoasa singurătate*⁵⁰ unde află *pace*, *liniște*, *viață* și unde regăsește *ideile senine* (*Viața câmpenească*).

Câmpia lui Alexandrescu are (în mod spiritual) orizont cu cerul: *Ce netedă câmpie! Cum ochiul se uimește! / Ce deșărt se arată, oriîncotro privești! / Întinsa*

⁵⁰ Sintagma ne amintește de imnul *O, preafrumoasă pustie*, prelucrat dintr-un fragment al *Vieții Sfinților Varlaam și Ioasaf*.

*depărtare se pare că unește, / Cu ale lumii mărgini,
hotarele cerești (Meditație).*

Poate tocmai de aceea, *câmpia* este *deșertul* care
absoarbe *patimi sfâșietoare* (*Viața câmpenească*).

Tulburător este să ne dăm seama că, pentru
Alexandrescu, *câmpia* este un peisaj romantic (*Ast glas,
această câmpie, / Noaptea care mă-nvălea / Gândiri de
melancolie / În inimă-mi învia* (*Viața câmpenească*)) și în
același timp un *deșert*/ o pustie care servește drept
refugiu, adăpost pentru un telos spiritual, pentru
ascensiunea gândirii și a simțirii către *ceruri*, în spiritul
monahismului isihast:

*Scârbit peste măsură
De zgomotul cetății,
Eu caut în natură
Un loc făr' de murmură,
Supus singurătății. /.../*

*Ființă făr' de nume!
Ce pasării dai zbor,
Ce mărilor dai spume,
Ce omului dai lume
Și apelor izvor!*

*Ce pui copaci pe munte,
Pe ceruri curcubeu,
Necazuri pe-a mea frunte
Ca furiile crunte,
Slăvite Dumnezeu!*

*Din bolta de mărire
Coboară-te p-un nor,
Alin-a mea simțire
De rele peste fire,
Ori voie dă-mi să mor!
(Întristarea)*

*Când tot doarme-n natură, când tot e liniștire,
Când nu mai e mișcare în lumea celor vii,
Deșteaptă priveghează a mea tristă gândire,
Precum o piramidă se-nalță în pustii.*

*Ai mei ochi se preumblă pe dealuri, pe câmpie,
 Al meu suflet se-nalță pe aripi de-un foc sfânt,
 În zboru-i se ridică la poarta de vecie,
 Căci nicio legătură nu are pre pământ.
 (Miezul nopții)*

*Erau dulci acele ceasuri de extaz și de gândire
 (Răsăritul luni. La Tismana), reflectează retrospectiv
 poetul...*

Bolliac meditează: „Dulce tăcere! Cine a știut a se
 folosi de tine și n-a găsit înzecită mulțămirea, ce fiii
 chinurilor cu atâtea osteneli o caută în baluri și ospete de
 mare cuviință [cinste, în societate]?”

Care [om], de nenorociri apăsate, alergând la al tău
 liman, n-a aflat într-însul azilul cel mai adevărat?...

Tu verși în tinerele inimi acea dulce *melanholie* [s.
 n., termen utilizat de Nicolae Milescu și Dimitrie
 Cantemir], ce adoarme cumplita furie ale nenorocirii...”
 (*Meditația II*).

De asemenea, aceeași sinergie a semnificațiilor
 romantice cu cele creștine și mistice se poate observa și în
 poemul *Melancolia* al lui Constantin Negruzzi:

*O puternică plecare ce nu rabdă-mpotrivire
 Mă îndeamnă să cânt astăzi **acea tânără simțire**
Ce-n singurătate numai își are locașul seu,
Dar ceresc trimis în lume din sânul lui Dumnezeu.
 Fie ca aceste versuri ce curând vor fi uitate
 Să aducă alinare vrurilor inimi întristate,
 Și resfirând pe-a lor cale niște nemernice flori,
 Să le-mprăști necazul și supărărilor nori;
 Căci plăcerile sunt multe care vin din bucurie,
 Însă nu puține are și **dulcea melancolie; /.../***

*Văd o veche monastire, sfânt azil de pocăință,
 Unde nevinovăția își aleasă locuință.
 Al aramei tristul sunet gândul meu a deșteptat,
 Spre locașul mântuirii pașii mei a îndreptat.
 În aceste ziduri sfinte unde Domnul se mărește,
 Păcătosul alinare conștiinței lui găsește;
 Aici **suflete viteze**, părăsind a lumii greu,*

*Își petrec restul vieții lăudând pre Dumnezeu.
Gândul lor fugind din lume este numai vecinicia,
Când îi văd, un nou preț are în ochi-mi melancolia,
Judecând că-n lumea asta ne e dat să suferim...*

Preromanticii nu ignorau tradiția veche a isihasmului – nu cu mult timp în urmă Sfinții Vasile de la Poiana Mărului și Paisie Velicickovski dăduseră semnalul *renașterii isihaste* în Țările Române.

Figurile unor sihaștri vestiți din trecut sunt rememorate în poeme: Sfântul Nicodim de la Tismana în *Răsăritul luni. La Tismana*, de către Alexandrescu, Sfântul Daniil Sihastrul în *Daniel Sihastru* a lui Bolintineanu, etc.

Personalitățile lor sunt venerabile și sunt evocate cu respect.

Alecsandri compară muntele Etna cu un *sehastru ce cunoaște al globului mister (Pe coastele Calabriei)*.

Posibil ca Eminescu să fi prelucrat ideea în versul: *monahi, cunoscătorii vieții pământene (Strigoii)*.

Bolliac, exilat o vreme la mănăstirea de la Poiana Mărului, trebuie să fi cunoscut viața Sfântului Vasile (de care am amintit anterior, unul dintre promotorii *renașterii isihaste*).

În poemul *Ermitul* își descoperă și el, ca și Alexandrescu, admirația pentru *spiritualitatea înaltă* a eremiților/ sihaștrilor și tainica dorință de înrudire *spirituală* cu ei:

*Și omu-al cărui cuget trăiește numa-n cer,
Ce fuge de mulțime, când încă o iubește,
Și oamenii cu cerul a îi uni voiește,
Își cată un Sinae [un munte Sinai] la sântu-i minister
[slujbă].*

/.../

*Eu mă unesc cu tine: îmi place să privesc
Aceste vârfuli albe, mai nalte decât norii,
Pe care schinteiază câte odată sorii,*

Cel din câmpie-afundă deloc nu se zăresc⁵¹!

*Îmi place s-ascult râul mugind într-un abis;
Îmi place-a privi brazii în formi de piramide,
Moliștul și cu tisa, ce malurile-nchide,
Ca tari cetăți în aer, spre cer numai deschis!*

*Îmi place s-ascult vântul, tunând din mal în mal,
Îmi place să văd capra sărind din piatr-n piatră,
Îmi place s-aprinz zeada pe o întinsă vatră
Și cerbul p-o sprânceană să-l văz fără rival. /.../*

*Eu aș dori cu tine aci să viețuiesc,
Să-mpărtășesc cu tine și gândul și vorbirea, –
Ast dar cu care cerul dotează omenirea
Și care anticriștii pe buze ni-l zdrobesc.*

Recluziunea nu este *mizantropă*.

„În spatele pasiunii preromantice se găsește întotdeauna o aspirație fermă către *fericire*, către realizarea plenară a individului în mijlocul colectivității naturale: familie, societate, țară.

Fuga de lume, refugiul, izolarea, exilul sunt doar forme de *respingere* a unei realități inacceptabile, care nu se poate acorda cu aspirațiile individului, nu *un refuz* al societății în sine⁵².

Esența dezideratului preromantic poate fi considerată, în exprimarea lui Bolliac, în consonanță cu idealul eremitic, al sihastrului care *fuge de mulțime, când încă o iubește*.

În fine, anticipând epoca propriu-zisă a preromantismului și a romantismului, într-o pagină de literatură considerată de unii *preromantică*, Inorogul din *Istoria ieroglifică* a lui Dimitrie Cantemir se refugiază din calea uneltitorilor care căutau să-i ia viața, *strâmtă și pustnică viață ducând* într-un adăpost de munte, la înălțime:

⁵¹ Spre deosebire de Alexandrescu, Bolliac preferă *muntele*, dar semnificațiile sunt identice.

⁵² Mircea Anghelescu, *Preromantismul românesc (până la 1840)*, Ed. Minerva, București, 1971, p. 113.

*Inorogul, în primejdii ce să află vădzind
și încă câte îl așteaptă socotind,
deodată în simceaoa a unui munte
așé de înalt să sui. /.../*

*Iară în vârful muntelui
locul în chipul unii poiene
câtva în lung și în lat să lăția
și să deschidea,
unde ape dulci și răci curătoare,
ierbi și pășuni în fél de fél crescătoare
și pomi cu livedzi de toată poama roditoare
și grădini cu flori în tot chipul de frumoase
și de tot mirosul mângăios purtătoare
era /.../*

*Inorogul preste toată dzua
supt deasă umbra pomilor aciuându-să
și la un loc neclătit aședzindu-să,
noaptea numai la locurile pășunii ducându-să
și câteodată și la prundiș
din munte în șes coborându-să,
până în dzuă
iarăși la locul aciuării sale să afla.
Într-acesta chip,
Inorogul câtăva vreme
strâmtă și pustnică viață ducând⁵³.*

Pe lângă *perspectiva paradisiacă* asupra poienilor cu ape reci curgătoare, a livezilor și a grădinilor, care pare *preromantică* și în consonanță cu peisajele alexandriene din *Viața câmpenească*, locașul din înălțimea muntelui al Inorogului oferă însă și o priveliște *tipic romantică* a sihăstriei montane (devansându-l pe Bolliac, dar și o întreagă literatură *preromantică* și *romantică* din care îi putem aminti pe Rousseau, Young, Florian, Gray, Ossian, Wordsworth, Coleridge, Byron, Hugo, Lamartine, Chateaubriand, etc): accesul până la el este dificil, încât Hameleonului:

⁵³ Dimitrie Cantemir, *Istoria ieroglifică*, ediție îngrijită de P. P. Panaitescu și I. Verdeș, studii introductive de Adriana Babeți, Ed. Minerva, București, 1997, p. 201-202.

într-un munte prea înalt
 și loc prea aspru și fără suiș aflându-l,
 i să părea
 că pre o stâncă înaltă în simceoa muntelui șeade,
 iară din toate părțile
 prăpăști, hărtoape și păhârnituri graoznice era,
 atâta cât
 căutării amețală aducea⁵⁴.

Preromantismul medieval al lui Cantemir este în măsură să ne avertizeze asupra unei *atitudini* și a unor *structuri mentale* și *comportamentale* care au *coerență*, din epoca sa *medievală* și până la Eminescu, poate și mai târziu.

⁵⁴ Idem, p. 249.

Alecsandri și Eminescu

Am spus, cu puțin timp în urmă, că Eminescu se *inspiră* mai mult din *Legendele* lui Alecsandri decât din *Pasteluri*. S-a afirmat de mai multe ori că Eminescu le admira *pe cele din urmă și le citea adesea*.

Este interesant însă de observat că Eminescu nu preia doar *imagini statice*, nu neapărat *picturalitatea* îl atrage, ci parcă mai seducătoare pentru el sunt tablourile *dinamice*, care sunt introduse într-o *poveste*, pentru că este un *dinamism alegoric* și care poate evolua spre semnificația *insondabilă*, în vreme ce *descriptivul* nu poate fi atât de *adânc reverberant*.

De altfel, el nici nu scrie *pasteluri*, iar *feeria* peisajului natural eminescian are întotdeauna *valențe alegorice profunde*, ceea ce a și permis dezvoltarea unei exegeze atât de complexe și excursul critic și eseistic de mare profunzime, fără să mai pomenesc despre dezvoltarea unei adevărate *filosofii speculative* în jurul creațiilor eminesciene.

Din *Pasteluri*, în afară de câteva *sintagme poetice*, care pot fi luate în considerare *în mod comparativ* (dar care se întâmplă să apară și în alte contexte alecsandrine), poate singurul pasaj *mai extins* pe care îl putem *apropia* de Eminescu sunt cele două strofe din *Concertul în luncă* în care se descrie *sărbătoarea găzelor* (tot un tablou dinamic), pe care îl dezvoltă – acordându-i și alte semnificații – în *Călin (file din poveste)*.

Basmele, baladele și legendele par să-l fi interesat mai degrabă pe Eminescu, în sensul în care anumite *imagini plastice* din poemele lui Alecsandri s-au metamorfozat în *binecunoscute* versuri și imagini eminesciene, de o mult mai vastă, însă, dimensiune a *semnificației*, încât aproape că nici nu mai putem vorbi decât de *vagi sugestii* pe care Eminescu le-a primit de la Alecsandri.

În lirica acestuia, *Legenda rândunicăi* și *Legenda ciocârliei* sunt interpretări culte în versuri ale unor basme populare, *Dan, căpitan de plai* și *Gruie-Sânger* sunt legende mai mult sau mai puțin istorice (un proiect dramatic eminescian se intitulează, de asemenea, *Gruie-*

Sânger), în timp ce poeme ca *Valul lui Traian* sau *Visul lui Petru Rareș* sunt inspirate din cronicile lui Miron Costin și, respectiv, Ion Neculce.

Așa încât *sursa legendară* oscilează.

Ne oprim la câteva exemple. În legenda *Înșiră-te, mărgărite*, câteva versuri ne rememorează zborul Luceafărului: *Cum se duce neoprit / Dorul cel nemărginit! /.../ Cine-n lume, cine poate / Mările să le înoate* – și ne aducem aminte că stelele îl îl înconjur / *Ca niște mări, de-a-notul...pe Luceafăr.*

În *Legenda ciocârliei*, descoperim motivul *insulei fericite* (care ne face să ne gândim la Cezara și la *Memento mori*), dar și pe cel al *umbrei care rămâne pe mal înstrăinată*, ca, mai târziu, în zborurile cosmice din *Sărmanul Dionis*.

Tot aici este invocată, în câteva versuri, cosmogeneza: *De când nu era încă pământul care este, / De când tot ce e-n lume era numai poveste / Și raza de lumină și razele căldurei / Erau comori ascunse în haosul naturei.*

Ele ne trimit indubitabil la *Scrisoarea I* și la *Rugăciunea unui dac*, deși nu reprezintă decât o *intenție vagă de poetizare* a cosmogenezei, din partea lui Alecsandri.

Dar tot în acest poem, într-o *simbioză* nemărturisită și *nedeslușită* cu viziunea *literaturii vechi*, care percepea *existența umană* ca pe un *fir de păianjen* (Dosoftei, Miron Costin), descoperim și înveșmântarea tinerei fete, a *frumoasei Lia* – pe care *Luceferii*, *văzând-o*, mai viu au strălucit –, cu *haine scumpe, ușoare, descântate*, / *Din fire de painjen țesute și lucrate*, vestimentație de mătase pe care o va păstra Eminescu în versurile sale și va broda filosofic în jurul condiției feminine și a intensității iubirii.

În *Ghioga lui Briar*, alte câteva versuri sună cunoscut (*El, care ziua-ntreagă se-ngână cu un pai, / Și-n cânticul de paseri surprinde-un dulce grai, / Ce vis frământă gându-i, ce taină spune-ades / Și stelelor din ceruri, și florilor din șes*), amintindu-ne de *Codru și salon*, de *dulce-nmiitul al paserilor grai*, dar și de comunicarea dintre stele, păduri și valuri, neîncetată, care apare adesea în secvențe poetice eminesciene.

În *Legenda rândunicăi* e reiterat motivul *zburătorului*, iar un pasaj – al scăldătorii în pârau – îmi

evocă o scenă asemănătoare din *Miron și frumoasa fără corp*.

Și în același poem întâlnim versuri despre zânele născute în atmosfera caldă, / *Ce sub văpaia lunii în lacuri lin se scaldă*, care ne poartă cu gândul la Eminescu: luna varsă peste toate voluptoasa ei văpaie (Scrisoarea I) sau durează o cărare de văpaie (Scrisoarea IV) ori varsă apelor văpaie (*Lasă-ți lumea ta uitată*).

În alte versuri: *Numai lebedele albe, când plutesc încet din trestii, / Domnitoare peste ape, oaspeți liniștei acestei, / Cu aripele întinse se mai scutură și-o taie, / Când în cercuri tremurânde, când în brazde de văpaie* (Scrisoarea IV), *Străfulgeră-n umbră-i de valuri bătaie / Ajunse în fugă de-a lunei văpaie* (Diamantul Nordului), etc.

Asupra opțiunilor spre legendă ale lui Eminescu rămâne să discutăm, poate, altădată.

Cuprins

Anatolida sau răsăritul lumii [3-39]

Psalmul 101 la Dosoftei și Heliade [40-43]

Influențe ale liricii engleze romantice în poezia pașoptistă [44-56]

Câmpia transcendențială [57-68]

Isihia romantică [69-75]

Alecsandri și Eminescu [76-78]

© *Teologie pentru azi*

2011

Ediția de față este o ediție
online gratuită
și e proprietatea
Dr. Gianina Maria-Cristina Picioruș

Ea nu poate fi tipărită
și comercializată
fără acordul direct
al
Pr. Dr. Dorin Octavian Picioruș,
editorul cărții

Dr. Gianina Maria-Cristina Picioruș

© *Teologie pentru azi*
Toate drepturile rezervate

